

EARTH LOGIC

*Aktionsforskningsplan
för modet*

Kate Fletcher och Mathilda Tham

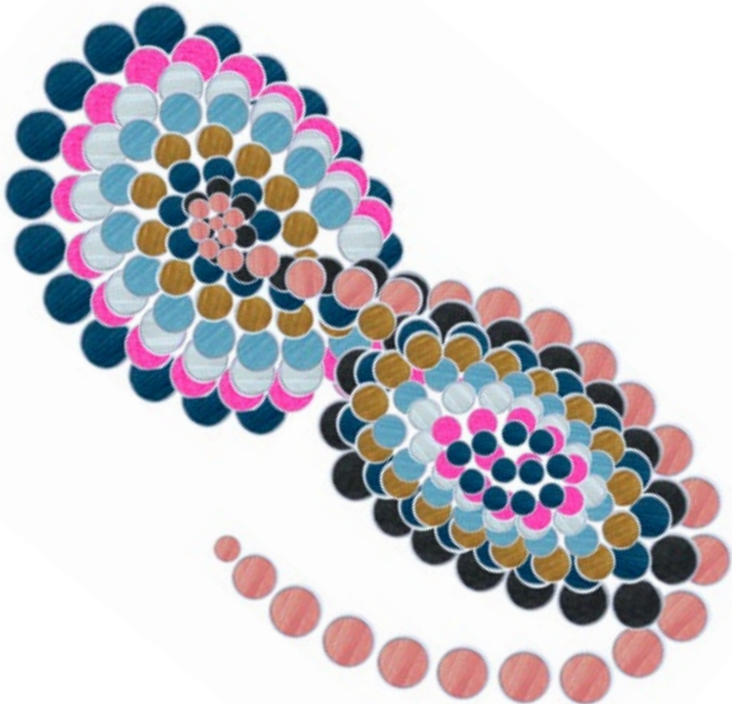
T H E J J C H A R I T A B L E T R U S T

The Earth Logic Action Research Plan for fashion is a visionary and radical invitation to fashion researchers, practitioners, business leaders and decision makers to call out as fiction the idea that sustainability can be achieved within economic growth logic and instead to “stay with the trouble” of envisioning fashion connected with nature, people and long term healthy futures. The plan does this by placing Earth first – before profit, before everything. This is both simple and changes everything.

The plan comprises three parts to support Earth Logic action research in fashion.

Part I is a values-explicit context that also acts an evaluative framework which can be used to plan, select and evaluate research and development projects. Part II is a checklist to keep action research on a radical track. Part III is made up of six holistic landscapes that set out progressive areas for transformation of the fashion sector directed at the whole system of fashion.

EARTH

*Aktionsforskningsplan
för modet*

LOGIC

Kate Fletcher och Mathilda Tham

THE J J CHARITABLE TRUST

Hänvisa till Earth Logic:

Det är vår innerliga förhoppning att de jordlogiska idéerna och praktikerna ska nå ut i världen och bidra till den förändring som vi behöver. Vi vill därför uppmuntra till delning och spridning. Det korrekta sättet att hänvisa till denna rapport är:

Fletcher, K. och Tham, M. (2022). *Earth Logic: aktionsforskningsplan för modet*. London: JJ Charitable Trust.

Det är viktigt att vi kan spåra hur dessa idéer färdas. Bakom tillväxtlogikens idéer står som alla vet enorma kapital- och maktintressen. För att hålla jämna steg måste vi arbeta tillsammans och bygga sammanhållna bilder av idéer. Vi är väldigt intresserade av hur *Earth Logic* kan tjäna som stöd för ditt arbete. Dela gärna med dig av dina erfarenheter på www.earthlogic.info

ENGELSK TRYCKT UTGÅVA ISBN 978 1 5272 5414 5

ENGELSK DIGITAL UTGÅVA ISBN 978 1 5272 5415 2

Svensk översättning © Kate Fletcher och Mathilda Tham, 2022

Engelsk originalversion © Kate Fletcher och Mathilda Tham, 2019

Illustrationer av Katelyn Toth-Fejel och Anna Fitzpatrick

Översättning av Joel Nordqvist

Grafisk form av Colin Sackett

På uppdrag av:

THE J J CHARITABLE TRUST

The Peak, 5 Wilton Road, London SW1V 1AP

Förord av Lucy Siegle

“Tidsramen på tio år motsvarar ett barns tid i grundskolan, en åttondel av de flesta människors livstid, eller tio årsrapporter för ett företag. Fundera över vad du, din familj, din gemenskap eller arbetsplats kommer att göra under de kommande tio åren. Varje ögonblick kommer att räknas.”

FLETCHER & THAM, sidan 29

Det finns inget artigt sätt att säga detta: hittills har modesektorns föredragna svar på klimatkrisen och nödläget för biosfären varit splittrat, ineffektivt och avsiktligt konservativt. Vår bransch har varken lyckats bromsa eller reducera sin ökamt massiva klimatpåverkan eller begränsa sin osanktionerade utarmning av planetens resurser. Detta väcker frågan, vad i all världen har vi sysslat med?

Man kan lätt frestas att bli upprörd och känna ånger över den försatta möjligheten, men vore det inte bättre att med skarpt tänkande försöka minimera barriärerna, lägga om kursen och arbeta för verklig och konkret förändring.

Lyckligtvis innehåller sidorna som följer Earth Logic – en aktionsforskningsplan för modet, skapad av akademikerna Kate Fletcher och Mathilda Tham. I texten lägger de fram sin plan för ett strukturerat, strategiskt och radikalt handlande som maximerar förutsättningarna för en genuin omdaning av vår bransch. Planen erbjuder ”(avancerade) utgångspunkter för forskning i en modekontext, med inriktning både på redan identifierade områden, och på sådana som är utmanande, utforskade och potentiellt omdanande”. Med risk för att ta i överkant redan så här tidigt i förordet ska jag bekänna att jag ser planen som en livlina för vår sektor och en chans att ta nya tag och lägga om kursen med utgångspunkt i evidens och fakta.

Fletcher och Tham skräder inte orden: ”Vi har känt till problemen länge nog. Nu är det dags att agera.” Detta kan tyckas egendomligt

i en sektor där det vid en första anblick dräller av mål, manifest, studier, konferenser, mätmetoder och innovationer, alltihop till synes utformat för att ställa om modesystemet i en mer hållbar riktning. Dessutom finns det knappt ett enda företag i dag som inte lägger stora pengar och resurser på att informera oss om hur de redan är hållbara eller åtminstone på väldigt god väg att bli det. Problemet är bara att siffrorna inte går ihop. Det finns kort sagt inga konkreta belägg för att modet skulle befinna sig i en meningsfull omställningsfas.

Produktionen har i själva verket inte ens nått sin kulmen. I en uppdatering till modeindustrins primära inventering av förändringsarbetet, The Pulse of Fashion Report, från 2019 var till och med branschens egna analytiker tvungna att medge att "modeföretagens implementering av hållbara lösningar inte går tillräckligt fort för att uppväga den snabbväxande modeindustrins negativa miljömässiga och sociala effekter".

Insikten om det akuta läget framträder även i denna rapport och är väl förankrad i det bredare samhället. Något annat vore otänkbart. Knappast någon kan ha undgått att FN:s klimatpanel IPCC i sin rapport från 2018 gav oss tio år att avvärja en katastrofal klimatförändring – och nu har det redan gått några år.

Men även om branschanalytikernas medgivande i Pulserapporten kan te sig uppfriskande ärligt, bortser de likafullt ifrån det faktum att ett snabbare anammande av samma lösningar ändå inte skulle räcka till. Som denna plan tydliggör är lösningarna grundade i ett system av överproduktion och obruten tillväxt (här benämnt som tillväxtlogik). För att möjliggöra verklig omdaning måste systemet ställas om och vägledas av en regenerativ jordlogik (som respekterar planetens begränsningar). Som också framgår av denna plan kommer ett sådant system att te sig ganska annorlunda.

Förändringen kommer heller inte att bli smärtfri. För att modesektorn ska kunna möta IPCC:s globala deadline och kravet på en reducerad resursförbrukning måste vi, som författarna till denna rapport understryker, överge vissa logiska grunder och system som historiskt kan ha gynnat delar av vår gemenskap (även om det måste sägas att en majoritet av de miljoner människor som verkar inom modets leveranskedjor har varit allt annat än gynnade).

Men det kommer att göra mer ont att låta bli. Författarna visar med all önskvärd tydlighet att vi måste släppa den allmänna tillväxtlogik som dominerar vår sektor (och i princip alla andra sektorer) och ersätta den med jordlogik, helt enkelt för att överleva. Så krasst är läget.

Denna nödvändiga omställning kommer även att väcka kraftigt motstånd. Det har den redan gjort. När snabbmodejätten H&M:s vd nyligen intervjuades för Bloomberg (den 28 oktober 2019) varnade han för risken för "fruktansvärda sociala konsekvenser" om systemet med överproduktion och överkonsumtion inte kunde upprätthållas.

Karl-Johan Persson förklarade vidare att det enligt hans mening vore bättre att tackla klimatförändringarna med tillväxtvänliga justeringar i form av "miljöinnovationer, förnybar energi, materialförbättringar" än med vad han kallade för ett "moratorium på konsumtion". Persson är inte den enda klädmogul som skulle föredra en sådan väg. I själva verket ter det sig ganska självklart att snabbmodeföretagens chefer skulle sätta "marknadens behov" först, i linje med rådande tillväxtlogik och vinststrävan. Denna ortodoxi är inte bara utbredd bland företagstopparna, den är fullkomligt dominant.

Men så snart tillväxtlogiken ersätts med jordlogik, som föreslås i denna plan, avslöjas detta tillväxtinriktade miljöengagemang som fundamentalt bristfälligt och ineffektivt. Och det är långt ifrån någon behaglig insikt. Jag är knappast ensam om att ha unga släktingar som arbetar inom snabbmodeföretag. Med tanke på vårt beroende av varumärken, inte bara för sysselsättning, utan även som konsumenter drivna av konsumtionsbegär, är det svårt att kapa dessa band, ett faktum som författarna aldrig blundar för: "Det finns ingen harmlös förändring. Också förändringar som vi uppfattar som goda eller nödvändiga kan innebära förlust, ansträngning, friktion, konflikter och dilemman".

Fletcher och Tham är lyckligtvis skarpa och klarögda iakttagare av den mänskliga naturen och mänskliga känslor. Deras plan omfattar perioder av reflektion – ett nödvändigt verktyg i samband med radikala förändringar – och åtgärder för att bygga stöd kring processen. För att motverka vår benägenhet att låta oss förföras och falla tillbaka i gamla (tillväxtlogiska) vanor, manar de oss att "närma oss – och bli kvar hos – 'problemet'". Jag finner denna idé om att

”gå in för den svåra, obevekliga uppgiften att försöka leva bättre tillsammans på en skadad planet (sidan 13); eller ”bli kvar hos problemet” (stay with the trouble), som författaren Donna Haraway har formulerat det, otroligt relevant just nu.

Nu finns det förstås en risk att ett sådant filosofiskt begrepp, i en bransch som är så skicklig på idéburen marknadsföring, kan tolkas fritt och tömmas på sitt värde. Jag antar att min djupt rotade fruktan är att ”stay with the trouble” dyker upp på en serie T-shirtar i organisk bomull som ett led i något snabbmodeföretags hållbara utbud. Men styrkan i denna jordlogiska plan är att den hjälper oss förbi denna uppriktighetsbarriär. Det är ingen större vits att läsa och tillämpa den om man planerar ett ouppriktigt svar och bara tänker låtsas ”bli kvar hos problemet”. Med tanke på klimatkrisen och allas vårt egenintresse av att undvika en katastrofal kollaps är det långt mer förnuftigt att på allvar ”bli kvar hos problemet”!

På så vis har planen mycket gemensamt med Extinction Rebellions grundläggande mission: att säga sanningen om klimatet. Den förebådar slutet för en era i vilken vi tolererar att politiker försöker förhandla med vetenskapen kring klimatnödläget, eftersom detta är meningslöst. I stället kräver vi effektiv handling. Detsamma gäller för vår egen sektor. Man kan inte förhandla med bevisen för utsläpp och resursutarmning, man kan bara agera utifrån dem.

Dessutom erbjuder den jordlogiska omsorg som påbjuds här en del fantastiska möjligheter och praktiska fördelar som hittills har visat sig svårfångade för vår sektor, inte minst ett möjligt nytt förhållningssätt till materialen, som skulle vara en ofantlig vinst. Men framför allt hindrar planen oss från att försätta dessa möjligheter till omställning, på det sätt som vi hittills har gjort.

Jag kan faktiskt bli gråtfärdig när jag tänker på alla möjligheter som vi har sjabblat bort genom att gå på resursfiktionen (en nonchalant och illa underbyggd inställning till återvinning av gamla kläder är ett typexempel) och det snävt konsumistiska perspektiv som så länge har hemsökt branschen. Förförda av det senare har vi misslyckats med att dra nytta av andra möjligheter kring modet som förs fram i rapporten, till exempel att ”handla med värden som tid, kreativitet, gemenskap och föreställningsförmåga”.

Högstavinsten som hägrar här är förverkligandet av ett

jordlogiskt mode. För att vi ska nå dit kommer det förvisso att krävas en herkulisk insats. Men den jordlogiska aktionsforskningsplan för modet som Kate Fletcher och Mathilda Tham presenterar handlar just om hur vi tar de första stegen mot detta mål, genom forskning som främjar förändring och handlande.

Författarna hymlar inte: deras arbete inte är avsett att stå på en hylla och samla damm (den akademiska motsvarigheten till att skapa kläder för soptippen). Snarare representerar det "ett skifte bort från forskning som producerar avgränsade kunskapspaket, på avstånd från den verkliga världen".

Författarnas vision är att planen ska användas brett; "i gemenskaper, företag, skolor, på universitetskurser, av icke-statliga organisationer, mediebolag och inom akademien...". Men det jordlogiska arbetet bör inte hägnas in eller hållas i allt för strama tyglar. Delar av dess radikala väsen är att det är genuint kollaborativt.

Denna plan har många styrkor och egenskaper som ger den förutsättningar att lyckas, inklusive sex holistiska landskap som drar upp linjerna för modesektorns omvandling, och som spänner från ett landskap för MINDRE (en vägledning för hur vi kan växa ur tillväxten) till styrning, en aspekt som författarna framhåller som "avgörande för genomdrivandet av ett jordlogiskt mode". På så vis upprättas ett sunt kritiskt bålverk som hindrar oss från att med hull och hår svälja de föreskrivna lösningarna för att städa upp överproduktionens och konsumtionens effekter (ett tillväxtlogiskt förhållningssätt) – cirkuläreconomiska lösningar för snabbmodet faller under denna kategori.

Till de aspekter som jag verkligen beundrar hör checklistorna för att hålla forskningen på ett radikalt spår. I grunden innebär planen även en omprövning av begreppet "god forskning". Författarna konstaterar att vi inte har tid att vänta på att de ska samla evidens och utfall genom en fackgranskningsprocess. Nu måste vi arbeta "på snabba, iterativa sätt, där rigorositet ersätts av robusthet".

Det är radikalt men detta är en plan som vi kan lita på, och vi måste lita på den. Forskare, skribenter och tänkare av Fletcher och Thams kaliber (med 50 års samlad erfarenhet inom hållbarhet och mode) behöver inte vårt gillande, och efterfrågar det inte heller. Men med det sagt har de definitivt mitt; för mig personligen är en

jordlogisk handlingsplan just det omskakande nackskinnstag som jag har väntat på.

Därför är jag så tacksam att denna plan med stöd av JJ Charitable Trust och andra kommer att få den uppmärksamhet som den förtjänar. Författarna har genom sitt ihärdiga och omsorgsfullt underbyggda arbete gjort sin del och nu är det upp till oss alla att dra nytta denna resurs och börja tillämpa den, omedelbart.

Det är dags att vi ”närmar oss – och blir kvar hos – ’problemet’”.

Prolog

Denna forskningsplan bottnar i en känsla av djup frustration, fruktan och sorg. Trots att dagens modesektor är väl medveten om sin miljöpåverkan och trots att det nu finns en global och formell acceptans för det akuta behovet av att ta tag i klimatförändringarna, är det i grunden väldigt lite som förändras.

Planen bottnar även i en djup kunskap. Vi har länge arbetat med mode och hållbarhet, ett område som engagerar en stor gemenskap av människor som delar både vår oro och vår idé om vad som behöver göras. Modet måste omprövas i grunden. Denna systemförändring måste även ta itu med den ekonomiska tillväxtlogik som för närvarande driver modesektorn. Om branschen tar klimatförändringen, förlusten av biologisk mångfald och de samspelande sociala och ekonomiska orättvisorna på allvar – vilket många som arbetar inom den hävdar – krävs det insatser på systemnivå.

I denna djupa kunskap ingår en medvetenhet om motståndet mot förändring och i synnerhet paradigmatiske förändring (för Darwin tog det till exempel 40 år att samla mod att lansera sin evolutionsteori, eftersom den krockade med det förhärskande kristna paradigmet. Men till slut gjorde han det). Vi är inte naiva. Ifrågasättanden av den ekonomiska tillväxtlogiken väcker motstånd, som kan ta sig många olika uttryck, i form av hån, relativisering och avledning (whataboutism), misskreditering av budbäraren och, givetvis, förklaringar och avfärdanden som hämtar stöd ur det förhärskande paradigmet. Vi vet också att ifrågasättandet av tillväxtlogiken väcker särskilt starka reaktioner när det kombineras

med ett feministiskt perspektiv, till exempel när omsorg föreslås som en väg framåt.

Men den här gången tror vi ändå att många av er kommer att lyssna. I skrivande stund har Greta Thunberg mobiliserat unga och gamla över hela världen till klimatstrejker. När hon inför den amerikanska Kongressen tillfrågades om sina rekommendationer för förändring, svarade hon: följ vetenskapen och agera. Här uppmanar vi alla: forskare, bransch, beslutsfattare, media och medborgare, att agera snabbt och följa den övertygande vetenskapen – som inte ger oss mer än ett decennium att avvärja en katastrofal klimatförändring. Idéer som de vi lägger fram i denna plan har tidigare ofta avfärdats som ologiska, men idag har allt fler människor börjat inse att det är den rådande ordningen som är ologisk. Om vi verkligen vill rädda denna vackra planet, framtida generationer av alla arter inklusive vår egen, våra egna och framtida generationers försörjningsmöjligheter, måste vi sätta jorden först. Vi måste våga ta språnget bort från det nuvarande paradigmet.

Detta är en tid att visa mod, att pröva det som det inte har funnits tid att repetera, att tänja på vår föreställningsförmåga. Vi ser viktiga roller för alla delar av vårt samhälle i denna framtid (en framtid som måste börja nu) och detta inbegriper även branschen. Därför är vi angelägna om att något stort företag ska utforska hur det kan tillämpa den jordlogiska modellen, hur det kan verka inom ett förändrat paradigm där jorden sätts först. Detta kommer att gynna alla på planeten jorden, inklusive människan.

Detta är vad planen bjuder in dig till. Välkommen.

Innehåll

Sammanfattning 14

Inledning 16

DEL I

Värdeexplicit kontext 28

DEL II

Jordlogiska forskningsimplikationer 41

DEL III

Holistiska jordlogiska landskap för aktionsforskning på modeområdet 44

1. MINDRE: Väx ur tillväxten 45

2. LOKALT: Skalanpassning, recentrering 52

3. PLURALT: Nya centrum för modeta 55

4. LÄRANDE: Nya kunskaper, färdigheter, synsätt för modet 60

5. SPRÅK: Ny kommunikation för modet 65

6. STYRNING: Nya organisationssätt för modet 69

Referenser 73

Om författarna 79

Sammanfattning

Denna jordlogiska aktionsforskningsplan för modet är en visionär och radikal inbjudan till forskare, utövare och beslutsfattare att genomskåda fiktionen att hållbarhet kan uppnås inom tillväxtlogikens ramar, för att i stället "bli kvar hos problemet" att föreställa oss modet som sammanlänkat med naturen, människorna och långsiktigt sunda framtider. Planen gör detta genom att sätta jorden främst – framför vinster, framför allting annat. Detta är både enkelt och förändrar allting.

Utgångspunkten för den jordlogiska planen för modet är den kompromisslösa deadline på tio år för att avvärja en katastrofal klimatförändring som vi står inför, samt insikten att det nödvändiga kunskaps- och beteendeskiftet är dramatiskt. I materialhänseende uppskattas det krävas en mellan fyra- och tjugofaldig minskning av resursförbrukningen, det vill säga till en nivå som är mellan 75 och 95 procent lägre än dagens nivåer.

Den nödvändiga förändringens omfattning och hastighet innebär att det kommer att krävas genuint systeminriktade insatser. I modekontexten räcker det därför inte att beakta de enskilda produkternas och tillverkningsprocessernas miljöpåverkan, utan vi måste även ta tag i psykologin bakom modeanvändningen, våra ekonomiska system, finans- och handelssystem, hur vi utformar lokala och globala infrastrukturer kring kläder, samt hur vi konstruerar meningsfulla liv och försörjningsmodeller. En omvärdering av modet utanför den ekonomiska tillväxtlogiken förflyttar makt från multinationella företag till organisationer, gemenskaper och medborgare. Det skapar förutsättningar för modekreativitet att spira långt bortom gränserna för enskilda klädesplagg, och blomma ut till visioner för nya relationer mellan

människor, andra arter, artefakter och teknologier.

Planen omfattar tre delar med syfte att stödja jordlogisk aktionsforskning inom modet.

Del I är en värdeexplicit kontext som även kan tjäna som ramverk för att planera och välja ut forsknings- och utvecklingsprojekt, samt för en fortlöpande utvärdering av forskningen. Dessa värden är: multipla centrum; interdependens; mångfaldiga sätt att veta; samskapande; grundad föreställningsförmåga; omsorg om världen och egenomsorg.

Del II är en checklista för att hålla aktionsforskningen på ett radikalt spår. Att arbeta på ett jordlogiskt (snarare än tillväxtlogiskt) sätt kan ge upphov till svåra frågeställningar och känslor. Det är viktigt att planera för denna aspekt av arbetet för hållbarhet.

Del III består av sex holistiska landskap som stakar ut progressiva områden för en transformation av modesektorn riktad till hela modesystemet. I detta ingår en omformning av industrin mot större fokus på omsorg och underhåll, och en breddning som innebär att industrin bara blir en bland flera sektorer och livsfärer som driver modet. Vart och ett av landskapen anger praktiker som kan äga rum redan i dag och tjäna som grundfokus för aktionsforskningen. De erbjuder potentiella forskningsfrågor och spekulerar kring vem som kan vara involverad, på vilka platser och inom vilka tidsramar. De första tre landskapen är direkt inriktade på modesektorns omvandling och de följande tre på modets upprätthållande strukturer och processer:

1. MINDRE: Väx ur tillväxten
2. LOKALT: Skalanpassning, recentrering
3. PLURALT: Nya centrum för modet
4. LÄRANDE: Nya kunskaper, färdigheter, synsätt för modet
5. SPRÅK: Ny kommunikation för modet
6. STYRNING: Nya organisationsätt för modet

Inledning

I detta dokument presenteras en utförlig forskningsplan för att underlätta en hållbarhetsinriktad förändring inom modesektorn, som ett förstadium till ett program för snabba åtgärder inom området. I linje med JJ Charitable Trusts ambitiösa ansats att initiera en beteendeförändring inom modet i riktning mot hållbarhetsmålen, stakar denna plan ut ett progressivt, skarpt och politiskt forskningsprogram.

Planen utgår från den enkla men radikala idén att sätta planeten jordens hälsa och överlevnad, och i förlängningen alla arters, inklusive människans framtida trygghet och hälsa, framför industrins, handelns och den ekonomiska tillväxtens intressen. Detta förhållningssätt, att sätta jorden först, är enligt vår mening avgörande för att vi ska kunna slå in på vägar som på allvar möjliggör en så snabb och omfattande förändring som klimatkrisen kräver. Det finns nu en formell acceptans för att tidsramen för att avvärja klimatförändringens mest förödande effekter är ett DECENNIUM (IPCC, 2018) och att detta kommer att påverka alla sektorer, inklusive modet, på djupgående sätt (Harrabin, 2019).

Vi, författarna till denna rapport, ser det som absolut nödvändigt att ALL verksamhet underställs målet att klara denna deadline. Det är i denna anda – av samarbete för att främja snabb förändring, utifrån insikten om den djupt rotade och systemomfattande naturen av de utmaningar som modesektorn står inför – som denna aktionsforskningsplan har skapats. Det är högst medvetet

som vi kallar vår rapport för en ”aktionsforskningsplan”. Vi är inte intresserade av att skapa kunskap för bibliotekshyllorna. Vad vi är ute efter är genomförbar förändring.

Mode- och hållbarhetskontexten

Modesektorn präglas av ekonomiska och kulturella processer och en marknadsdriven cykel av konsumentbegär och efterfrågan. Den är tätt förbunden med system av konsumism och ekonomisk tillväxt baserade på snabbt föråldrade produkter och en ständigt ökad genomströmning av resurser. Dessa processer kretsar kring framställning, distribution, användning, återanvändning och slutligen kassering av fysiska produkter, dvs. klädesplagg. Varje fas i modets livscykel är förknippad med miljökostnader och sociala kostnader.

Sedan arbetet med att granska modets miljöeffekter och sociala effekter inleddes i början av 1990-talet har insikten om modesektorns globala påverkan och behovet av akut förändring vuxit sig allt starkare (Fletcher, 2014 [2008]). Ett särskilt fokus har legat på leveranskedjan, där det bland annat har rapporterats att textilindustrin står för 25 procent av den globala förbrukningen av kemikalier (AFIRM, 2014) och att 20 procent av världens industriella vattenföroreningar härtör från färgning och efterbehandling av textilier (Kant, 2012), faktorer som bidrar till klädernas högt uppmätta ekologiska fotavtryck i jämförelse med andra produkter (Chapman, 2010). Ett annat fokusområde är mängden avfall efter inköp, där kläder till ett värde av över 500 miljarder dollar om året går förlorade till följd av underutnyttjande och bristfällig återvinning (Ellen MacArthur Foundation, 2017). Enbart i Storbritannien hamnar kläder till ett uppskattat värde av 140 miljoner pund på soptippen varje år (WRAP, 2017). Dessa utmaningar lär bara bli större med tanke på att den globala klädkonsumtionen beräknas öka med 63 procent fram till 2030, från dagens 62 miljoner ton till 102 miljoner ton, en ökning som motsvarar ytterligare 500 miljarder T-shirtar (Global Fashion Agenda och Boston Consulting Group, 2017).

På jakt efter lägre arbetskostnader har modeindustrin under de senaste 50 åren flyttat stora delar av sin produktion från det globala Nord till Syd och Öst, och denna stora omflyttning

gör bilden ännu mer komplex. Kläderna tillverkas i regel av lågt värderade och urskillningslöst anskaffade råmaterial i en intensivt kommersialiserad process. Kläder standardiseras och masstillverkas enligt en affärsmodell baserad på flagrant överproduktion som brukar benämnas som "snabbmode" och i vilken låga priser göder och möjliggör överkonsumtion. Prispresen på varorna leder ofta till försämrade produktionsvillkor i en sorts "kapplöpning mot botten". När fabriker och tillverkare konkurrerar om kontrakt genom sänkta priser går det ut över arbetare, produktionsanläggningar, lokala miljöer och gemenskaper. Ett exempel på modeindustrins höga sociala kostnader fick vi när den bangladeshiska fabriksbyggnaden Rana Plaza kollapsade år 2013 med fruktansvärda dödstal och återverkningar för familjer och gemenskaper.

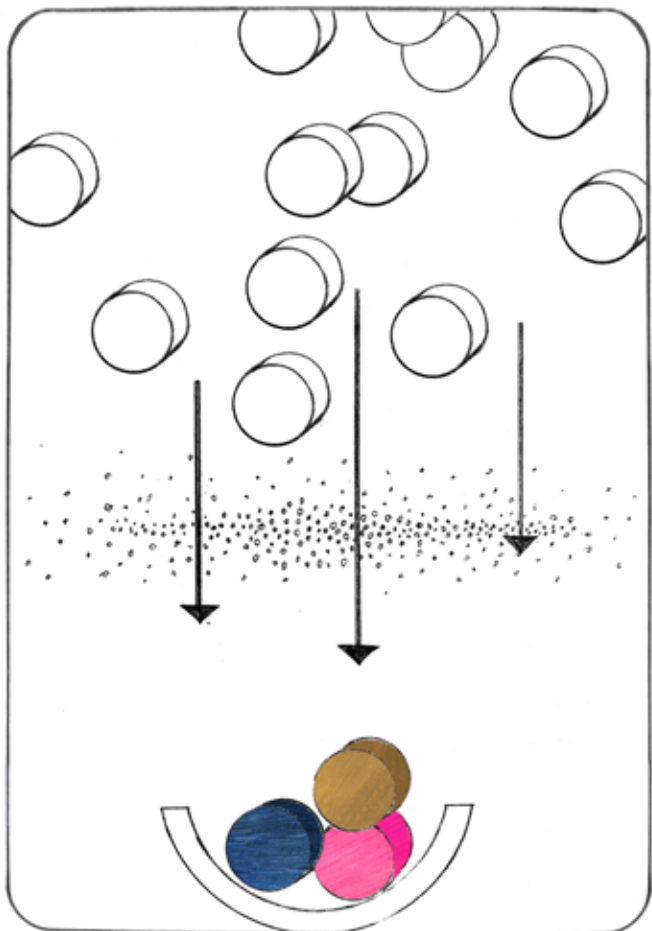
Men samtidigt bidrar modeindustrin till gemenskapers och människors försörjning. Sektorns storlek och behovet av manuellt arbete i tillverkningen av klädesplagg innebär att kläindustrin sysselsätter 25 miljoner arbetare runt om i världen, i synnerhet kvinnor. På så vis bidrar den till deras oberoende och ibland även till utbyggnaden av infrastruktur i fattigare länder. Samtidigt som produktionen är skadlig för miljön kan modet också utgöra ett levande och innovativt ekonomiskt och sociokulturellt fält, som skapar värden för individer, gemenskaper, företag och länder. Genom sin allestädesnärvaro, sitt lockande känslomässiga språk och sin avgörande roll som uttrycksmedel för identitetsbyggande och identitetskommunikation kan modet, förutom att fungera som en drivkraft för konsumtion och produktion, potentiellt även tjäna som en positiv förändringskraft (Fletcher och Tham, 2015).

En förändring är tveklöst nödvändig. För att skydda resursbasen krävs enligt en utbredd uppfattning en omställning som leder till minst en fyrfaldig minskning av resursförbrukning och avfallet från samtliga aktiviteter, Faktor 4 (Weizsäcker m.fl. 1997) (figur 1). En fyrfaldig minskning kräver antingen en 75-procentig neddragning av resursförbrukande handlingar eller en lika stor resurseffektivisering av samma handlingar. Enligt mindre konservativa uppskattningar, av vilka det finns många, borde målet snarare vara en tiofaldig minskning (en 90-procentig neddragning av resurspåverkan), Faktor 10 eller till och med en tjugofaldig (en minskning på 95 procent, där påverkan reduceras till en tjugodel

av dagens nivåer), Faktor 20. (Ehrlich och Ehrlich, 1990).

Redan en fyrfaldig minskning skulle väsentligt påverka våra liv, men en tjugofaldig minskning skulle innebära en massiv inskränkning av vår tillgång till resurser. Föreställ dig att du måste begränsa dina samlade ägodelar till vad som ryms i en liten roddbåt. Detta skulle innefatta allt som du behöver för att sova, klä dig, tvätta dig, laga mat, äta, roa dig, dina produktiva arbetsredskap, saker som du behöver för lärande och underhållning. Detta skulle motsvara förändring enligt Faktor 20.

Figur 1
En fyrfaldig minskning

De nuvarande förändringsstrategiernas begränsningar

Trots att medvetenheten, intresset, kunskapen om mode och hållbarhet har ökat påtagligt under de senaste decennierna och utmynnat i allt fler riktade åtgärder och teknologier, har sektorns övergripande miljöpåverkan inte minskat. För att citera rapporten Pulse of Fashion 2019 Update: "Modeföretagens implementering av hållbara lösningar går inte tillräckligt fort för att uppväga den snabbväxande modeindustrins negativa miljömässiga och sociala effekter" (Lehman m.fl. 2019). Detta ger en direkt indikation på begränsningarna med att justera parametrar som materialflöden, det som historiskt har varit målet för de flesta insatser, när problemet ligger på systemnivå. För att citera systemtänkaren Donella Meadows: "Parametrar kommer allra sist på min lista över kraftfulla interventioner. Att peta i detaljer, att arrangera om däckstolarna på Titanic. Säkert 90, nej 95, nej 99 % av vår uppmärksamhet ägnar vi åt parametrar, men deras påverkan är relativt begränsad." (Meadows, 1997)

I dag finns det en medvetenhet om effekterna och möjligheterna till förbättringar i alla faser av modets livscykel: konceptualisering, design, odling/utvinning av fibrer, tillverkning, bearbetning, frakt, försäljning, användning, avyttring, återanvändning, återvinning eller avfallsförbränning. De mest ambitiösa forskningsprogrammen har kopplat samman faserna. Till dessa hör Cambridgeuniversitetets rapport Well Dressed (Allwood m.fl. 2006) och det svenskfinsierade Mistra Future Fashions arbete kring design, leverantörskedjor, användning och återvinning (Mistra Future Fashion, 2019).

Under de senaste fem åren har sektorns föredragna lösningar på dessa problem i regel involverat cirkulär ekonomi. Den cirkulära ekonomin strävar efter att upprätta cirkulära kretslopp för materialen, med maximal återvinning och minimalt avfall. Den skapar incitament för resurshushållning genom prissättningsmekanismer och genom att införliva återbruks- och återvinningsaktiviteter, som i vissa fall har långa traditioner inom den informella ekonomin, i marknaden. Den cirkulära ekonomin har fått genomslag och tilldragit sig stort intresse, möjligen för att den bygger på befintliga kommersiella praktiker

och antyder att det är möjligt att fortsätta (nästan) som vanligt. Faktum är att cirkulariteten har behandlats som en livlina av en industri som förlitar sig på en modell av överproduktion och överkonsumtion av varor, och i praktiken uppfattats som ett godkännande av rådande ekonomiska och politiska praktiker. Även om den cirkulära ekonomin på sikt skulle kunna bidra till en mer resurseffektiv industri (förutsatt att man lyckas lösa en rad utmaningar kopplade till teknologi, arbetskraft, skala, logistik, gemenskaper och entropi), har den allvarliga begränsningar när det kommer till att genomdriva en förändring av den magnitud och inom de tidsramar som klimatimperativet stipulerar. Den kanske mest avgörande begränsningen är att den cirkulära ekonomin är knuten till den ekonomiska logiken och mer specifikt till tillväxtekonomin. Den cirkulära ekonomin är optimerad för att öka cirkulationen av material, oavsett om detta mål främjar en övergripande systemförbättring eller är förenligt med reella biofysiska begränsningar. Genom att ingå i det paradigm som från skapade problemen riskerar cirkulariteten även att cirkulera normer och världsåskådningar som är skadliga för jorden.

Majoriteten av de miljöproblem som modesektorn skapar är endemiska. De är en konsekvens av hur den rådande modellen är strukturerad. Ju bättre det går för sektorn, desto värre blir problemen. För att kringgå detta anlägger den jordlogiska aktionsforskningsplanen ett annat förhållningssätt. Även om modesektorns påverkan manifesterar sig i den fysiska klädproduktionen och den associerade utarmningen av resurser, spårar vi krisens rötter till en annan plats – till tillväxtlogiken – och utformar denna forskningsplan för att förstå och främja en ny kontext för modet, med förändrade värderingar.

Earth Logic - aktionsforskningsplan

Den jordlogiska forskningsplanen erbjuder avancerade utgångspunkter för forskning i en modekontext, med inriktning både på redan identifierade områden, och på sådana som är utmanande, utforskade och potentiellt transformativa. Planen fungerar även som en inbjudan till de som arbetar inom sektorn att närma sig – och bli kvar hos – ”problemet” (Haraway, 2016); det vill säga att gå

in för den svåra, kompromisslösa uppgiften att försöka leva bättre tillsammans på en skadad planet. Forskningsplanen stödjer sig på befintlig forskning från modeområdet och från många andra forskningsområden för att skapa ett progressivt arbetsprogram, med det uttryckliga syftet att transformera modesystemet och de målsättningar som driver det.

I den jordlogiska planen beaktas genomgående två ytterst närliggande aspekter: (1) utvecklandet av ny förståelse och praxis; (2) processerna som uppdagar och genererar denna kunskap och detta handlande. Vi menar att detta dubbla fokus på medel och mål är avgörande för att etablera förändrade praktiker bortom det paradigm inom vilket problemen skapades, och på så vis (med hänvisning till Einstein och Kuhn) undvika att reproducera detta paradigm. Därför är vår plan utformad för att utmana ett förhärskande paradigm; både när det gäller forskningsfrågornas inriktning och i vår syn på hur kunskap och handlande genereras.

Metodik och referenspunkter

Detta dokument bygger på författarnas 50 års samlade erfarenheter av arbete inom mode och hållbarhet; dialog med Union of Concerned Researchers in Fashion, ett globalt nätverk med fler än 400 forskare och yrkesverksamma inom mode och hållbarhet; det senaste tänkandet på området inhämtat från en rad olika evenemang, såsom toppmöten och konferenser; färsk mode- och hållbarhetsrapporter beställda av regeringar och branschorgan, såväl som rapporter från närliggande fält. I referensförteckningen redovisas källorna.

Planen bygger på en rad centrala referenspunkter. Det gemensamma för dessa är en förståelse för systemtänkande och alla arters inbördes beroende; och hur intersektionalitet eller samspel mellan kolonialism, västerländsk hegemoni, patriarkala strukturer, mänsklig exceptionalism och tillväxtlogik skapar och förstärker det nuvarande tillståndet för miljön. Vidare utgår den från insikten att vi nu har gått in i en ny geologisk epok, antropocen, som definieras av att mänskliga aktiviteter framkallar ekologiska förändringar (Crutzen, 2006).

Denna forskningsplan fördjupar sig inte i vissa begrepp och perspektiv som dominerar andra rapporter. Den granskar inte centrala påverkansfaktorer eller generiska områden för åtgärder inom mode och hållbarhet. Vi undviker medvetet sådana förhållningssätt som inte är systeminriktade och holistiska. I praktiken innebär detta att teknocentriska lösningar som artificiell intelligens, syntetisk biologi, genmodifiering, cirkulär ekonomi och rent kvantitativa metoder, som materialindex och livscykelanalyser, inte ingår här. Tillämpade med omsorg kan sådana strategier vara av värde som inslag i systematiska och holistiska förhållningssätt, men i sig själva är de inte tillräckligt radikala för att uppnå förändringar av den omfattning som klimatkrisen kräver. De är inte avgörande förändringskrafter. De riskerar rentav att skjuta upp radikala förändringar genom att skapa en falsk känsla av framåtskridande. Den forskningsplan som presenteras här omfattar heller inte forskning inriktad på att ytterligare belysa och belägga problem kopplade till modeaktiviteter. Även detta faller utanför ramarna för en systeminriktad, holistisk och akut förändring. Vi har känt till problemen länge nog. Nu är det dags att agera.

Den jordlogiska planen tillämpar aktionsforskning. Aktionsforskningen uppstod först inom hälsovetenskapen och utbildningsvetenskapen och är i dag ett väletablerat fält. Vi lyfter fram den eftersom den inbegriper synergistisk forskning och förändringsarbete; för att den forskar med snarare än på människor; och även för att den bygger på en utvidgad epistemologi, vilket innebär att den utgår från att relevant, holistisk och systeminriktad kunskap uppstår ur en kombination av teori, praktik, erfarenhet och artikulationsprocesser. Centralt för tillämpningen av aktionsforskning är cykler av handlande och reflektion. Detta leder till att vunna insikter regelbundet grundas i den lokala kontexten och samtidigt begripliggörs i relation till det övergripande syftet (Heron och Reason, 2001). Aktionsforskningen blir robust tack vare dessa cykler, samt genom sin fortlöpande exponering för kontexten och dialog med forskargemenskapen (ibid). En nyckelfråga som aktionsforskningen ställer är "är [detta arbete] värt mänsklig

ansträngning?” (ibid) – en återkommande påminnelse om forskningens djupare syfte. Vi betraktar aktionsforskningens systeminriktade förhållningssätt och effektivitet – förmåga att alstra kunskap och förändring synergistiskt samtidigt som den praktiserar eftertänksamhet och ifrågasätter idéer – som vitala aspekter av att bedriva forskning med en kompromisslös deadline i åtanke.

Hur detta dokument ska användas

Den jordlogiska planen är inriktad på forskning som främjar förändring och handling; inte forskning som står på hyllor och samlar damm. Det akuta läget innebär att arbetet inte kan vänta flera år på att publiceras i en sakkunniggranskad tidskrift och sedan ännu längre på att andra forskare ska läsa och dra lärdom av det. Syftet med denna plan är snarare att generera nya insikter som fortlöpande och generöst delas vidare medan informationsinsamlandet pågår. En prioritet för den jordlogiska planen är att berörda parter involveras i forskningsprocessen så att de kan bidra till att göra den relevant, att forskningsresultat så snabbt som möjligt kommuniceras till nyckelintressenter och att dessa uppmuntras att återkoppla och påverka under arbetets gång. Vi vill främja upprättandet av en aktivistisk kunskapsekologi, en plattform som kan bidra till att generera kunskap, handlande, egenmakt och förändring, allting parallellt. Denna kommer att inbegripa nya modeller för samarbete mellan många intressenter från skilda discipliner.

Den jordlogiska planen har en tredelad struktur:

Del I utgörs av en värdeexplicit kontext för en aktionsforskningsplan. Denna kan även användas som ett ramverk för att planera och välja ut forskningsprojekt, samt för en fortlöpande utvärdering av forskningen, allra helst i en dialog mellan finansärer och aktionsforskarlag.

Del II är en skarp lista över viktiga överväganden för forskning för akut förändring. Detta är en checklista för att hålla aktionsforskningen på en radikal kurs i ett,

för många, obekant forskningsterritorium. Att arbeta på ett jordlogiskt (snarare än tillväxtlogiskt) sätt kan väcka besvärliga känslor. Det är inte enkelt att lämna en tillväxtlogisk bekvämlighetszon. Det kan vålla inom- och mellanpersonliga konflikter. Därför är det viktigt att planera för denna aspekt av ett arbete för hållbarhet.

Del III består av sex holistiska landskap som stakar ut progressiva områden för omställningsarbete inom modesektorn. Dessa är inriktade på modesystemet i dess helhet. Här ingår det att omforma industrin, att styra bort den från tillväxt och ackumulering, mot omsorg och underhåll, och att dra lärdomar från många fler sektorer och livssfärer i detta omställningsarbete. Vart och ett av dessa landskap lyfter fram praktiker som kan bedrivas redan i dag och fungera som grundläggande fokus för aktionsforskningen.

Vi ser dialoger kring detta material som avgörande. Konstanta reflektions- och återkopplingsmekanismer är oundgängliga för att avgöra om forskningen går åt rätt håll, får genomslag, når rätt publik. Vi ser upprättandet av enkla strukturer för att underlätta såväl reflektion som återkoppling som ett första steg för att ta detta arbete framåt.

Många av de områden för aktionsforskning som identifieras inom de holistiska forskningslandskapen (Del III) är överlappande och har potential att stärka, utvidga och utveckla varandra. Vi föreställer oss att en generös och öppen inställning till dialog och spridning av pågående arbete kan ge upphov till gynnsamma synergieffekter. Detta kommer att kräva ömsesidig tillit, välvilja och en beredskap att avsätta tid från de inblandades sida, samt skapandet av lämpliga forum för ett sådant utbyte. Under idealiska omständigheter skulle det inrättas särskilda roller med specifikt ansvar för sådan korsbefruktnings. Här vill vi åter understryka att de första stegen för att implementera den jordlogiska planen bör innefatta utvecklandet av strukturer och processer till stöd för arbetet. Att tolka och förstå ofullständigt, pågående arbete är förvisso ingen enkel uppgift. Vi föreslår att de värden

som identifierades i Del 1 används som ett ramverk för att fortlöpande utvärdera och bedöma arbetets ”riktighet” och potential att bidra till en hållbar omställning av modet. Dessa åtta värden kan tjäna som en kompass för att underlätta navigationen genom det radikala förändringsarbetet på detta område.

De första tre landskapen kretsar i stora drag kring modets och hållbarhetsutvecklingens ”vad”, ”hur mycket”, ”var” och ”vem”. De följande tre utforskar framför allt ”hur” denna förändring kommer att utveckla sig. För varje landskap har vi föreslagit praktiska och omedelbara åtgärder som kan implementeras i en rad olika sammanhang, såväl som sådana med längre tidsramar. Det viktigaste arbetet är det som du kan ta itu med själv, i ditt eget sammanhang, i dag. Tiden är knapp. Varje beslut räknas. Det åligger oss alla att agera utifrån våra egna förutsättningar och finna sätt att inskräpa en känsla av brådska och ansvar i våra dagliga beslutsprocesser.

Vi tänker oss att det jordlogiska arbetet bedrivs på många olika håll; inom gemenskaper, företag, skolor, universitetskurser, icke-statliga organisationer, mediebolag och akademin. Men viktigast av allt tänker vi oss att detta arbete bedrivs när dessa intressenter samlas för att gemensamt upprätta forskningsagendor och implementera och utpröva idéer och praktiker för förändring. Vi tänker oss att resultaten av den jordlogiska forskningen ska tillämpas både i branschmiljöer och utanför, i läroplanerna för skolor och högskolor, i politiska program, i gemenskapsaktiviteter, på marknadsplatser.

Finansieringen av detta arbete måste komma från många källor och precis som arbetet som sådant föreställer vi oss att detta kommer att kräva samverkan mellan olika finansieringsorgan, på ett sätt som möjliggör samarbete mellan formella och informella grupper, som har skiftande grad av dokumenterad forskningserfarenhet och som arbetar utifrån vitt skilda tidsramar. Detta innebär att rollen för finansieringsorganen, precis som för andra grupper, ofrånkomligen kommer att förändras. När det gäller JJ Charitable Trust, stiftelsen som har

finansierat detta arbete, kan vi se den anta en sorts intendants- och mentorsroll, där den upprätthåller dialog med forskare och gemenskaper.

Det ligger i radikala förslags natur att de stöter på visst motstånd. Några kanske kommer att uppfatta den jordlogiska planens inriktning som orealistisk och alltför avlägsen från den vanliga ordningen. Genom en tillväxtlogisk lins framträder världen tveklöst väldigt annorlunda än genom en jordlogisk. Ur ett jordlogiskt perspektiv är det i själva verket de rådande branschpraktikerna som framstår som orealistiska och alltför avlägsna från livet. Vi avser denna plan som en uppriktig inbjudan till alla typer av energi, kunskap och kreativitet att ansluta till arbetet som krävs för att rädda vår planet.

Del I

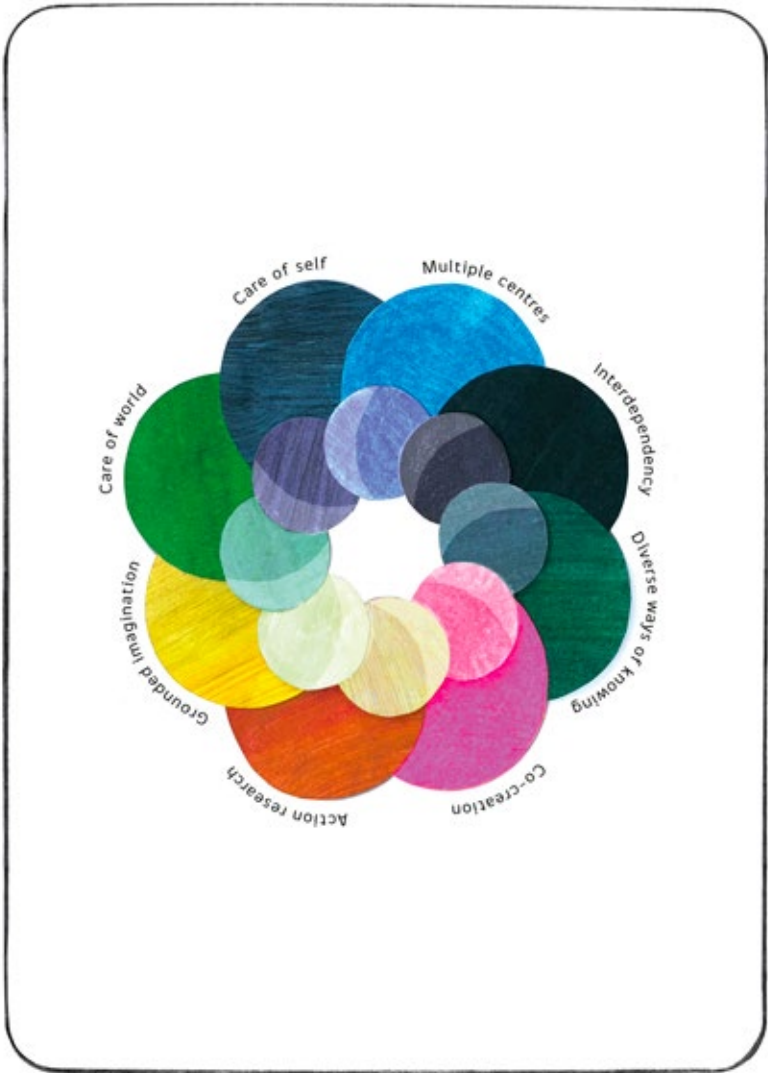
Värdeexplicit kontext

Den jordlogiska aktionsforskningsplanen för modet bygger på en uppsättning explicita värden som utgår från ett paradigm där jorden kommer först. I ett system är det paradigmerna, eller de accepterade modellerna för hur idéer relaterar till varandra, som konstituerar systemets syfte och innebörd. Paradigmerna är de referensramar, berättelser och ideal som ger oss möjlighet att reflektera över ett komplext ämne, arbeta med det och uppnå resultat som vi kan tillämpa på användbara sätt. Ofta är paradigmerna osynliga för oss eftersom de så att säga är det vatten som vi simmar i. Men samtidigt påverkar de allt vi gör och tänker, både som individer och som grupper. Den jordlogiska planens värdekontext utgår från en avgörande förutsättning – förändringens nödvändiga hastighet och omfattning; och ett övergripande paradigm – jordlogiken; ur vilket åtta värden flödar (Figur 2):

- Multipla centrum
- Interdependens
- Mångfaldiga sätt att veta
- Samskapande
- Aktionsforskning
- Grundad föreställningsförmåga
- Omsorg om världen
- Egenomsorg

Denna värdeexplicita kontext fungerar även som ett utvärderande ramverk som kan användas som vägledning för forskning och andra initiativ avsedda att förändra modesystemets hållbarhet och kontrollera deras lämplighet och relevans.

Figur 2
Åtta jordlogiska värden

Förutsättning: förändringens nödvändiga hastighet och omfattning

Uppgiften att rädda vår planet kräver ett handlande utan motstycke. Detta beror både på den snäva tidsfristen på ett decennium för att avvärja katastrofala klimatförändringar (IPCC, 2018) och på magnituden av den nödvändiga förändringen, som minst en fyrfaldig ökning av resursproduktiviteten (Weizsäcker m.fl. 1997).

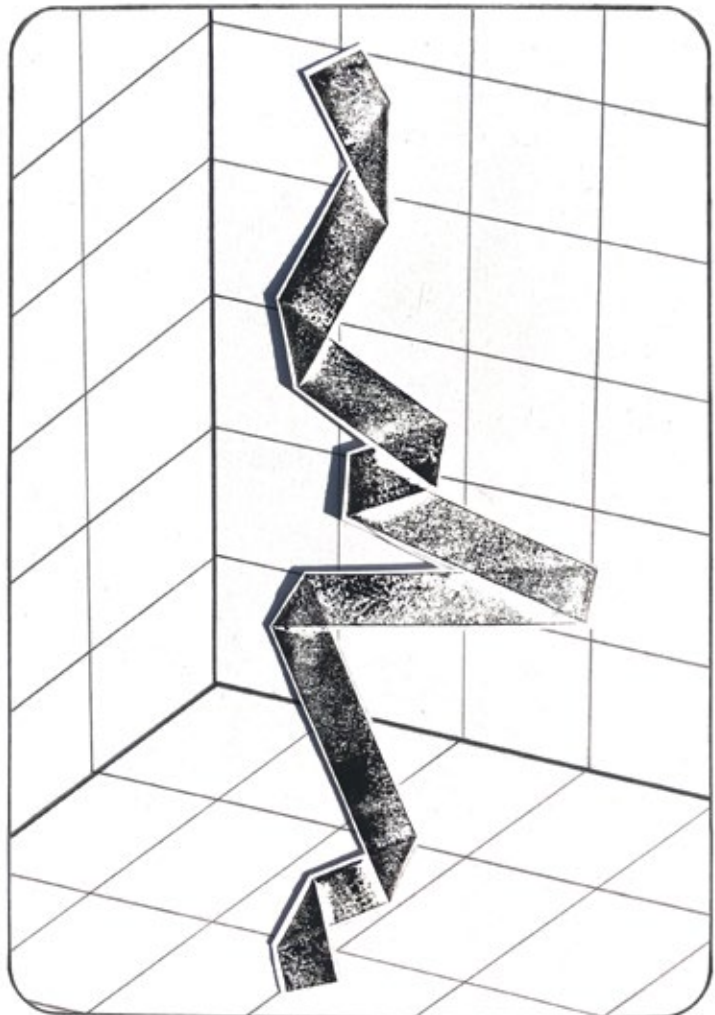
Tidsramen på tio år motsvarar ett barns tid i grundskolan, en åttondel av de flesta människors livstid, eller tio årsrapporter för ett företag. Fundera över vad du, din familj, din gemenskap, din arbetsplats kommer att göra under de kommande tio åren. Varje ögonblick kommer att räknas.

För att förstå vidden av en 4-, 10-, eller till och med 20-faldig resursminskning i industrialiserade länder kan vi utgå från våra egna hem, våra arbetsplatser, livsmedel, kläder, vårt resande, och dra en skarp gräns kring en fjärdedel (eller en tiondel eller en tjugondel) av resurserna, resurser som i många fall är osynliga i de färdiga artefakter eller tjänster som vi använder. Detta är din resurstilldelning. Åter innebär detta att varje beslut kommer att räknas.

Komplexiteten, hastigheten och magnituden av den förändring som vi står inför betyder att vi måste granska hur vi uppfattar själva förändringsbegreppet. En möjlig metafor för den modiga, kreativa, genomgripande och ansvarsfulla förändring som kommer att krävas finner vi i Braidottis idé om transposition (2006), inspirerad av genetik och musik. Transpositionen är "en intertextuell, gränsöverskridande eller transversal förflyttning, i betydelsen av ett språng från en kod, ett fält eller en axel och in i en annan... Den skapas som ett mellanrum för sicksackande och för överflyttningar: inte linjär, men inte heller kaotisk; nomadisk men samtidigt kontrollerbar och målinriktad; kreativ men på samma gång kognitivt giltig; diskursiv och samtidigt materiellt inbäddad – den är koherent utan att falla in i instrumentell rationalitet". (ibid: 5) (Figur 3)

Avgörande för att främja en sådan förändring är insikten att systemen som bär ansvar för det allvarliga hotet mot vår planet är skapade av människor. Människor skapade tillväxtlogiken, industrialiseringen, globaliseringen och bensinberoendet, och även om vissa av dessa system har varit till stor nytta för människor, har några av dem samtidigt varit skadliga för planetens hälsa och därmed även för människors. Imperativet att agera innebär att vissa av dessa logiker och system måste överges. Men likafullt kan de tjäna som inspiration när vi nu står inför uppgiften att skapa nya system lämpade för jorden.

Figur 3
Transposition

Paradigm: jordlogik, jorden först. Lojalitet mot planeten framför industrin, affärerna och den ekonomiska tillväxten

Vi föreslår *planeten framför industrin* som en RADIKAL idé enligt vilken vår planets hälsa och fortlevnad har företräde framför affärsintressen. Även om denna idé kan te sig okontroversiell och självklar (på samma sätt som idén att män och kvinnor är jämlika) är det uppenbart att den inte ens i miljöarbetet är i närheten av att tillämpas. Vi ser ständigt dubbla agendor, som när hållbarhet och ekonomisk tillväxt framhålls som en "win-win"-kombination, eller när ekonomiska värden ohöjtt prioriteras framför allting annat, och detta skapar AVGÖRANDE HINDER för en förändring av den omfattning och hastighet som krävs för att rädda vår planet. Många argument mot snabb och genomgripande förändring utgår explicit eller implicit från "marknadens behov", oavsett om de hänvisar till behovet av att tillgodose växande befolkningars efterfrågan på kläder, bevara jobben för textilarbetare, eller ett generellt behov av tillväxt. Detta är uppenbart en distraktion eftersom inga aktiviteter kan fortgå utan en frisk planet. Jorden måste komma först.

I detta arbete vill vi lyfta fram betydelsen av att *bli kvar hos problemet* (Haraway, 2016) i hållbarhetsarbetet inom modet och på andra områden. Att bli kvar hos problemet innebär att hålla fast vid det underliggande syftet – att rädda planeten – också när det medför friktion, obehag, smärta, ilska och hårt arbete. Bara genom att bli kvar hos problemet och uppriktigt fokusera på att sätta jorden först kan vi tillgängliggöra vår energi, vår kunskap och våra resurser för detta arbete. Detta kommer att förändra hur vi inleder våra dagar, hur vi håller våra möten, hur vi utformar vår forskning och våra modepraktiker, såväl som våra samarbeten, vår fritid, vår känsla av identitet och tillhörighet i världen. Vissa företeelser och institutioner är det enkelt och okontroversiellt att identifiera som uttryck för en ekonomisk tillväxtlogik, till exempel överkonsumtion, snabbmat och lågprismode generellt. Det kan vara svårare – och kanske mer smärtsamt – att hänföra andra praktiker och institutioner till samma ekonomiska tillväxtlogik. Men likafullt är även utbildningen, akademien, sjukvården och kultursektorn inordnade i denna logik.

Den som öppet kritiserar den ekonomiska tillväxtlogiken i hållbarhetsarbetet blir ofta anklagad för att vara politisk och värdedriven. Därför är det viktigt att notera att arbetet för att främja ekonomisk tillväxt också är politiskt och värdedrivet, även om detta ofta är osynligt eftersom det har blivit normen, ”vattnet som vi simmar i”.

Att betrakta världen genom den nya jordlogiska linsen är som att vrida på ett kalejdoskop och få syn på nya mönster och konfigurationer, nya möjligheter och livsval. Här vill vi framhålla Meadows (1997) insikt att det kraftfullaste sättet att förändra ett system är på paradigmnivå, där systemets mål och syfte uppstår. Hon betonade även att en sådan förändring – ett nytt sätt att förstå ett system – kan gå snabbt. Att ersätta den tillväxtlogiska linsen med en jordlogisk innebär ett sådant paradigmatiskt skifte. Detta synsätt förändrar allt.

Åtta värden

MULTIPLA CENTRUM

I det befintliga modesystemet står den ekonomiska tillväxtlogiken och vinststrävan i centrum. Det är ett enkelspårigt fokus och förstärker människocentrerade prioriteringar på bekostnad av alla andras prioriteringar och behov. Detta står i skarp kontrast till jordlogikens värden, som uttryckligen främjar pluralitet och multipla centrum för uppmärksamhet och handlande. Här ingår icke-mänskliga arter, natur, användare, gemenskaper, icke-västliga perspektiv, vid sidan av gängse prioriteringar som ekonomi, teknologi och annat. Tillsammans tränger de undan affärsinriktade tillväxtprioriteringar som modesektorns centrala fokus (Escobar, 2018). De inbegriper även en mängd olika discipliner, som samverkar med medborgare, beslutsfattare, industri.

Den jordlogiska aktionsforskningsplanen uppmärksammar hur sammanlänkade maktsystem inverkar på de perspektiv och röster som är mest marginaliserade. Detta kan beskrivas i termer av intersektionalitet, den samlade effekten av flera olika förtrycksgrunder, till exempel rasism och sexism, som så att säga blir större än summan av sina delar (efter Crenshaw,

1989). Den ekonomiska tillväxtlogiken producerar – parallellt och kumulativt – sexism, rasism, funkofofi, utseende-, ålders- och artdiskriminering, såväl som kunskapshierarkier med tyngdvikten på teori och kvantitativa metoder (Tham, 2019). Sammantaget driver detta förtryckssystem fram en ond cykel av ensidigt fokuserad monokultur, homogenitet och monopol. Det jordlogiska paradigmet skapar omvänt en gynnsam cykel där framhävandet av multipla centrum skapar större tilltro och utrymme för fler röster, vilket leder till större kreativitet och alstrar nya möjligheter.

INTERDEPENDENS

“Människor existerar bara i ett nät av levande sam-sårbarheter.”
(Puig de la Bellacasa, 2017: 145)

Värdet av multipla centrum är oskiljbart från interdependens. Medan multipla centrum betonar värdet av en bred och mångskiftande karta, handlar interdependens om kvaliteten på samspelet mellan de olika aktörerna inom denna karta. Tillvaron för människan är ofrånkomligen beroende av planetens välmående och människorna är i sig en del av planeten jorden. De mänskliga systemens ömsesidiga beroendeförhållande till alla andra gör förändringsprocesser konkreta och komplexa. Interdependensen understryker de sätt på vilka enskilda produkter eller mänskliga beslut, ofta fattade utan någon större medvetenhet eller förståelse för helheten, leder till kumulativa, mångskiktade, holistiska effekter som påverkar hela system. Kausaliteten i komplexa system är inte linjär eller symmetrisk. En litet ingripande kan få oproportionerligt stor inverkan; händelser i en del av systemet kan skapa snöbollseffekter över hela systemet. Modets praktiker här och nu får effekter i andra delar av vår värld och långt in i framtiden. Förlusten av biologisk mångfald och klimatförändringen har en kumulativ inverkan på varandra, såväl som på andra avgörande jordsystem (Rockström m.fl. 2009).

Akut förändring kräver därmed handlande och tänkande som fäster uppmärksamhet vid relationalitet och ömsesidigt beroende, vid vad som händer mellan saker – alla arter, teknologier, infrastrukturer osv. – såväl som vad som händer mellan saker

över olika tidsramar. Detta innebär ett skifte bort från forskning som producerar avgränsade kunskapspaket, på avstånd från den verkliga världen. Det representerar en kvalitativ förändring i forskningsinstitutionernas syfte, då dessa är lika påverkade av tillväxtlogiken som det industriella komplexet. Omfamnandet av interdependens och multipla centrum handlar i grunden om en vägran att "vara i en bubbla", åtskild och avlägsen från den verkliga världens utveckling. Det förändrar både förståelsen för och syftet med själva forskningen.

MÅNGFALDIGA SÄTT ATT VETA

Multipla centrum är avgörande för att vi ska kunna dra nytta av all kunskap, klokskap, alla förmågor och all kreativitet som finns på jorden för att rädda vår planet. I multipla centrum ingår mångfaldiga sätt att veta: direkt erfarenhet, praktik, inhemsk kunskap, konstnärlig utforskning, andlighet och teori, bland annat. Denna utvidgade kunskapssyn är en central princip för aktionsforskningen. Värdet av multipla centrum och mångfald är välbelagt inom resiliensänkandet. Mångfald sprider ut risker, ansvar, innovation och agens, på ett sätt som skapar funktionsöverlappning och ger systemen en förmåga att snabbt reagera på påfrestningar och möjligheter (Ostrom, 1999; Walker och Salt, 2006; Pisano, 2012).

SAMSKAPANDE

Den unisona betoningen på multipla centrum och interdependens lyfter fram specifika färdigheter som *samarbete*, *lyssnande*, *dialog* och *länkande*. Inga av dessa färdigheter är nya, men i en tid av akut systemomfattande förändring hamnar de i skarpt fokus. Att arbeta på ett "jordlogiskt" sätt kräver all vår samlade erfarenhet av dessa färdigheter, såväl som ett uppriktigt engagemang för samskapande mellan en mångfald av aktörer.

I praktiken kräver samskapandet en hög nivå av samarbete mellan alla inblandade, ett samarbete som inte begränsar sig till kunskapsutbyte utan alstrar nya idéer och åtgärder. Detta förutsätter djup uppmärksamhet på kvaliteten på relationerna inom

samarbetet och på lag-medvetande (Wood, 2010). Samskapade resultat har emergenta egenskaper, där insatser korsbefruktar och förstärker varandra och ger upphov till förbättrade resultat som ofta inte går att planera eller förutse vid processens början. Transdisciplinartitet och samskapande har länge varit i ropet men den praktiska tillämpningen har gått långsamt. En trolig förklaring är att de innebär arbete som är svårare att klassificera, räkna och publicera än det som produceras av enskilda discipliner, åter en effekt av den ekonomiska tillväxtlogiken..

AKTIONSFORSKNING

Aktionsforskning är ett värde eftersom tiden är för knapp för att forska först och agera sedan. Vi måste söka, utforska, pröva, prototypa, lära, dela insikter och åstadkomma förändring, allt på samma gång. Aktionsforskningen är också ett värde för att den bygger på cykler av handlande och reflektion som gör framväxande och ovisst arbete robust. Med stöd i aktionsforskningens väletablerade processer (Heron och Reason, 2001) och metadesign, betraktar vi förändringsarbete som en serie sammanlänkade aktiviteter: informativa – att alstra och dela nya kunskaper och färdigheter; inspirerande – att generera en känsla av agens och hopp, bland annat genom att förmedla praktiska exempel (efter hooks, 2003); generativa – att skapa och dela design och innovationer, inklusive bilder och berättelser om förändring och framtider; och transformativa – att alstra och dela samhällsomvandling.

Aktionsforskningen är också ett sätt att tänka som tar hänsyn till den synergistiska kopplingen mellan teoretiserande och handling. Ett förändringsarbete som verkar i båda dessa sfärer leder till en mer grundad förståelse och mer underbyggt handlande.

GRUNDAD FÖRESTÄLLNINGSFÖRMÅGA

För att hantera den djupa utmaning som en kritisk förlust av biologisk mångfald och irreversibel klimatförändring innebär spelar föreställningsförmågan en avgörande roll. Här är det viktigt att påpeka att föreställningsförmåga är någonting annat

än fantasi och spekulatión. Föreställningsförmågan har ingenting att göra med den fantasi om att undfly världens förutsättningar som både den ekonomiska tillväxtlogiken och den åtföljande teknologiska determinismen hänger sig åt (genom att insistera på att leva på ekologisk kredit och utveckla sätt att överskrida jordens kapacitetsbegränsningar). Föreställningsförmågan sysselsätter sig snarare med frågan hur världen ska förenas, inom sina gränser – en skapande levande process och en medveten kraft som utgår från vår faktiska belägenhet och en föresats att ”bli kvar hos problemet” i den situation som vi nu befinner oss. På så vis riktar den om vår uppmärksamhet, bort från inbillningens självupptagna rum (”jorden har inga planetära gränser”), ut mot andra och vårt ömsesidiga beroendeförhållande till dessa grupper (Davison, 2017). Föreställningsförmågans roll är nära förbunden med multipla centrum, interdependens, uppriktighet och ansvarstagande. Föreställningsförmågan är integrativ och betraktar handlingar i relation till den större helheten. Den filtreras genom vårt sunda förnuft, genom vår tillit till våra instinkter och sinnesförmågelser och genom vår förmåga att välja och agera snarare än att följa föreskrivna yttre regler och målsättningar.

OMSORG OM VÄRLDEN

Modesystemet är beroende av resursflöden: textilfibrer, kemikalier, energi, vatten, mänsklig arbetskraft. De globala miljökostnaderna och miljöeffekterna kopplade till tillverkningen och konsumtionen av kläder är väl dokumenterade (Fletcher, 2014 [2008]), och detsamma gäller för de mänskliga kostnaderna (Siegle, 2011). Den ekonomiska tillväxtlogiken framställer ekologin som en underkategori till ekonomin, där industriella prioriteringar utmålas som överordnade och åtskilda från ekologiska begränsningar, och naturresurserna ställs till tillväxtens förfogande med få restriktioner. Detta förhållningssätt framgår av tillväxtlogikens verklighetsfrånvända (eskapistiska) inställning till resursbegränsningar och utmynnar i ekologisk skuldsättning, överutvinning och rubbningar av vitala jordsystem.

“Omsorg är allt som görs för att bevara, underhålla, reparera 'världen' så att alla kan leva i den så väl som möjligt.” (Puig de la Bellacasa, 2017: 161; Tronto, 1993) ”Denna värld inbegriper våra kroppar, våra jag och vår miljö, och allt detta försöker vi att väva samman till ett komplext, livsbevarande nätverk.” (ibid: 3)

Omsorgstanken kan radikalt förändra vårt sätt att förhålla oss till modet. Omsorg är ett jordlogiskt paradigmiskt skifte bort från marknadstänkandets binära uppdelning i produktion och konsumtion. Omsorgen är till sitt väsen relationell och implicerar varaktiga praktiker som vårdar, odlar, bevarar, läker, i kontrast till de abrupta ”sälj-, köp-, släng”-strukturerna. Omsorgen är också kontextuell och situerad – rotad i den lokala miljön och gemenskapen. Omsorg stärker, vidgar och vitaliserar relationerna mellan människor, materialiteter och natur.

När vi sätter jorden först framträder materien i ett annat ljus. Ekologiska begränsningar beskriver och definierar resursanvändningens typ, plats, omfattning och lämplighet. Från att främst ha varit intressant som källa till kommodifierade resurser redo att omvandlas till handelsvaror, blir ”miljön” något att vårda, så att människor och icke-människor kan leva så väl som möjligt i ömsesidig blomstring (Ehrenfeld, 2008). Den jordlogiska omsorgstanken banar väg för ett möjligt nytt förhållningssätt till materialen: en ny värdeordning för materialens egenskaper, olika sätt att lära känna materialen, praktiska färdigheter och bearbetning av fysiska ting som sammantaget leder till att resurserna värderas högre. Detta främjar kreativitet, varsamhet, sparsamhet, uppskattning.

I den jordlogiska omsorgen ingår ett engagemang för deltagare som inte har lyckats ge uttryck för, eller har sämre förutsättningar att ge uttryck för, sina intressen och behov; en omsorg om att prissättningen på varor (som modekläder) ska avspegla de reella miljökostnaderna; om villkoren för arbetare och tillståndet för haven. Omsorgen komplicerar tänkandet kring hur förändring ska åstadkommas genom att uppmärksamma de specifika omständigheterna i olika situationer, den verkliga världens enskildheter. Omsorgen sätter fokus på andra, inklusive de materiella konsekvenserna av vårt modesystem och modeindustrins omställning mot nya prioriteringar.

EGENOMSORG

Ingen förändring är oskyldig. Också förändringar till det vi anser var gott eller nödvändigt kan vara förenade med förluster, ansträngning, friktion, konflikter och dilemman. Insikten om den obevekliga tioåriga tidsfristen för att avvärja katastrofala klimatförändringar och de nödvändiga åtgärdernas magnitud kan vara skrämmande. Vi kan reagera med förnekelse, cynism, skam och skuld, ilska, sorg, förlamning, chock. I dag saknas också den enighet som man till exempel kunde se under andra världskriget, när budskapen från media, politiker, gemenskaper, vänner och grannar fick medborgarna att mobilisera sig till snabba och kraftfulla åtgärder; i det nuvarande krisläget är budskapen mer tvetydiga. På så vis kan människor fortsätta att låtsas att klimatförändringen och förlusten av biologisk mångfald inte existerar, att den inte berör dem själva eller deras organisationer. Faktum är att budskapen från många myndighetspersoner, politiker, företagschefer och kändisar uppmuntrar oss att leva kvar i fantasin om outtömliga naturresurser. Motståndet från den ekonomiska tillväxtlogikens förkämpar är starkt och åtföljs ofta av sexism och andra samverkande former av förtryck. Engagemanget för förändring förutsätter en medvetenhet om förlusten – av arter, livsstilar och grundläggande trossystem – av vad det innebär att vara människa i dag. Vi måste vara modigare än någonsin tidigare. Därför kräver det förändringsarbete som omsorgen om världen kräver även egenomsorg. Särskilt viktigt är det att vi stärker och underhåller vår personliga motståndskraft och återhämtningsförmåga. Vi behöver motståndskraft för att hantera de ofrånkomliga förluster och konflikter, den osäkerhet, de snabba lärandeprocesser, anpassningsprocesser och svårigheter som det innebär att färdas genom utforskad terräng. Egenomsorgen omfattar de känslomässiga, andliga, mentala, fysiska, sociala praktiker som hjälper oss att ge oss själva de resurser vi behöver.

En jordlogisk aktionsforskningsplan för modet är inte komplett utan egenomsorg. Varje utövare-forskare och gemenskap måste skapa utrymme för egenomsorg, såväl som för andra deltagares omsorg om sig själva. Här vill vi åter understryka att det i samarbeten måste finnas utrymme att vårda relationer, och mellan relationernas kvalitet och kvaliteten på egenomsorgen råder ett

ömsesidigt beroendeförhållande. Det måste finnas utrymme för att uttrycka svåra känslor såväl som för att hylla livet, för humor och glädje.

Del II

Jordlogiska forskningsimplikationer

Del II av den jordlogiska planen redogör för några av implikationerna av att sätta jorden först i ett forskningssammanhang. Vi menar att den nödvändiga förändringens hastighet och omfattning innebär att vissa idéer om vad som konventionellt har definierat ett gott forskningsarbete i den modernistiska eran inte längre är giltiga.

Att avstå från handlande tills fullständig evidens finns tillgänglig. Tillståndet för miljön, såväl som de sociokulturella och ekonomiska sambanden har varit kända i decennier. Under denna tid har forskningen samlat evidens om problemet. Nu har vi inte tid att vänta på att storskaliga forskningsprogram ska samla in och sedan rapportera sina fullständiga resultat innan vi handlar. I stället måste vi hitta snabbare och mer iterativa arbetssätt, där rigorositet ersätts av robusthet. Detta kan uppnås genom inbäddning i kontexten och samarbete med kollegor, fortlöpande dialog med relevanta intressenter, medborgarforskning för att skapa nyanserade förståelser, och en öppenhet för nya möjligheter som uppstår under processen.

Strävan efter total kunskap om hela bilden. De utmaningar som vi nu står inför är så omfattande och komplexa (ibland betecknade

som lömska problem) att ingen enskild organisation kan bära vare sig problemen eller lösningarna. Oavsett var vi – som individer och medlemmar i organisationer – befinner oss, kommer vi att vara mitt uppe i komplexiteten snarare än utomstående betraktare. Detta betyder att vi måste fatta beslut i farten, beslut som blir robusta genom att vara rotade i den lokala kontexten, genom samarbeten med lokala intressenter från olika sektorer och discipliner, samt dialog med andra kontexter. Strävan efter total kunskap om hela bilden kommer att ersättas av omsorg om meningsfullt samarbete som omfattar en mångfald av perspektiv och loopar av handling och reflektion.

Perfektion. Miljökollapsens tvingande tidsramar medger ingen väntan på perfekta lösningar och perfekta förberedelser. I den här situationen måste vi nöja oss med "gott nog", åter med en robusthet som uppstår ur engagemang för syftet (jorden först), samarbete med en mångfald av perspektiv och reflexivitet.

Ett steg i taget. Tidsramen och uppgiftens komplexitet innebär även att arbetets faser inte kan ske enligt en fastställd ordning, där till exempel innovationsfasen skjuts upp tills forskningsfasen är avslutad. Arbetet måste vara informativt, inspirerande, generativt och transformativt på samma gång och alstra kunskap, innovation och förändring parallellt. Att arbeta utifrån en rörlig karta som denna kräver smidighet, öppenhet och villighet att lära i farten.

Hjälteideal, ensamma genier. Nödvändigheten av samarbete mellan en mångfald av perspektiv, av emergent arbete och acceptans för det som är "gott nog", innebär ett kulturskifte, bort från hyllandet av enskilda individer och geniala "tada!"-ögonblick. I stället bör vi fokusera på att vårda och skörda frukterna av samarbetets kvaliteter och utvecklade relationer till jorden. I likhet med många andra av de nya förutsättningarna för arbetet får detta konsekvenser för akademien, till exempel för hur arbete belönas.

Samma modell för alla. Under moderniteten har generaliseringar och standardiseringar varit ett viktigt fokus. De nuvarande utmaningarnas manifestationer och förutsättningar är så komplexa och varierande och den nödvändiga förändringen så omfattande och akut att arbetet måste vara inriktat på situationsbetingade lösningar,

grundade i den lokala kontexten. En mångfald av förhållningssätt kommer att ersätta samma-för-alla-principen.

Intellektuell kunskap. Sedan den vetenskapliga revolutionen har en specifik typ av vetande haft företräde framför alla andra, nämligen tänkande och teori. Jordlogiken kräver att vi drar nytta av mångfaldiga sätt att veta: direkt erfarenhet, inhemsk kunskap, hantverksbaserat vetande och mycket mer. Jordlogiken kräver även att vi tar oss an utmaningarna och utarbetar lösningar från insidan. Vi deltar som individer av en art bland andra arter; som bärare av både privat och yrkesmässig kunskap, men även som medskapare av problemen genom att vi direkt eller indirekt upprätthåller paradig, system, processer och produkter som bidrar till utarmningen av miljön. Vi deltar också som bärare av lösningar när vi finner agens och hittar möjligheter att arbeta tillsammans.

Prestigefyllda spridningsvägar och akademiskt språk. Vår situation kräver en aktivistisk kunskapsekologi. Detta innebär att insikter delas under arbetets gång och på så lättillgängliga sätt som möjligt. Inget av detta arbete är avsett för hyllorna. Detta arbete handlar om väldigt verkliga problem, verkliga lösningar, som ska genomdrivas av verkliga människor.

Del III

Holistiska jordlogiska landskap för aktionsforskning på modeområdet

Del III skissar upp sex holistiska jordlogiska landskap för aktionsforskning på modeområdet. Vi kallar dem holistiska för att de riktar sig till modesystemet i dess helhet: en pluralism av aktörer som deltar i ett samskapande som förenar ekologiska, sociala, kulturella och ekonomiska aspekter av hållbarheten, mångfaldiga sätt att tillägna sig och artikulera den kunskap som krävs för förändring, samt ett spektrum av geografier och tidsramar.

För varje landskap föreslås potentiella samarbeten mellan olika aktörer och discipliner. Varje landskap rymmer även ett imperativ att ställa om industrin, från fysisk ackumulation av varor, mot varsamhet och omsorg. I varje landskap finns en roll för var och en av oss att spela, redan i dag. Detta är inga fiktioner för framtiden, utan praktiker som har inletts och som kan inledas var

som helst. Beroende på var de äger rum kommer de att engagera olika konfigurationer av gemenskaper och alstra engagemang och handlanden som är lämpliga för den specifika platsen. Landskapen är även holistiska i hur de verkar tillsammans. De är inte alternativ för "den ena eller andra" framtiden, utan snarare överlappar de och underbygger varandra till en kongruent helhet.

De tre första landskapen är direkt inriktade på modeaktiviteter. De sista tre landskapen är inriktade på processer som behövs för att skapa, upprätthålla och utvärdera ett jordlogiskt mode. De är:

1. **MINDRE:** Väx ur tillväxten
2. **LOKALT:** Skalanpassning, recentrering
3. **PLURALT:** Nya centrum för mode
4. **LÄRANDE:** Ny kunskap, nya färdigheter, nya tankesätt för modet
5. **SPRÅK:** Ny kommunikation för modet
6. **STYRNING:** Nya sätt att organisera modet

1. **MINDRE:** *Väx ut tillväxten*

De avslutande anmärkningarna efter ett mångvetenskapligt möte på Cambridgeuniversitetet 2016 (Allwood m.fl, 2017) var skarpa: ja, teknologin är bra på att reducera effekter kopplade till tillverkning av fysiska varor, men den har väldigt konkreta begränsningar. Trots det genomsyras samhället fortfarande av drömmen om en enkel teknisk lösning. Men den enda reella lösningen är mindre grejor. Det finns inga alternativ.

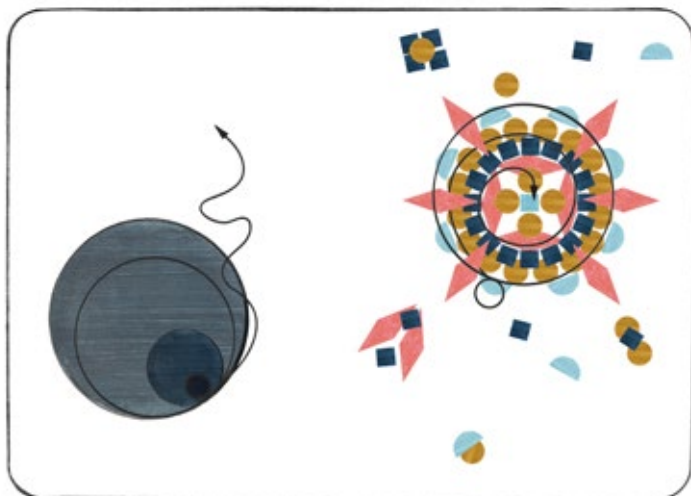
I landskapet för **MINDRE** fördjupar vi oss i tänkande och metoder för att leva med färre modeprodukter och material. Tillväxtlogiken driver modet i motsatt riktning: mot en cykel av produktion och konsumtion av nya plagg som leder till en ständigt växande sektor, vars tillväxttakt överskrider effektiviseringsstrategiernas kapacitet att uppväga de negativa effekterna. Tillväxtlogiken underblåser även en snäv syn på mode, som något som primärt tillgängliggörs av shoppinggallerior, och ett allt större beroende av marknaden för att tillgodose människors behov. Detta utmynnar i en självträffärdi-

gande cykel, som skapar just de villkor genom vilka tillväxtlogiken blir både dominant och trovärdig. I ett tillväxtlogiskt sammanhang är idéerna om mode organiserade kring kommers och blir därmed beroende av dessa villkor. En sådan modeverksamhet utarmar inte bara den ekologiska resursbasen utan kväver även andra idéer, om andra typer av modeverksamhet. Medborgarna är oförmögna att agera – på något annat sätt än genom att köpa mer – trots de övertygande bevisen för behovet av helt andra typer av beteenden.

Den utbredda överkonsumtionen av kläder är ett relativt nytt fenomen, som kan spåras tillbaka till 1950-talet, när industrialiseringen av textil- och klädtillverkningen genom lägre enhetskostnader gjorde massproducerade, bruksfärdiga plagg till standard i det globala Nord (Wilson, 2003: 89). Men till och med i det globala Nord – där den totala försäljningsvolymen enligt vissa uppskattningar ökade med 100 procent mellan 2000 och 2015 (Euromonitor, 2017), under en period när jordens befolkning ökade med omkring 20 procent – finns det fortfarande levande erfarenheter av ett annat beteende. Under andra världskriget var det till exempel vanligt med restriktioner och ransonering. Krigsberedskapen främjade kollektivt handlande baserat på minskad efterfrågan för landets överlevnad. En central insikt för att leva med mindre är att en reducerad materialtillgång inte betyder att människor måste gå nakna.

Figur 4

En minskad sektor kan leda till en ökad kvalitet på modeupplevelserna

MINDRE är den största provokationen i en hållbar omställning. Här ligger den största frestelsen att svänga över till tekniklösningar. Men bara genom att bli kvar hos problemet mindre kan vi uppnå en förändring av nödvändig omfattning. I stället för att spilla tid på successiva neddragningar måste vi acceptera realiteten av mindre och ta itu med de reella sociala och ekonomiska problem som uppstår när vi växer ur tillväxten. I detta ingår att sysselsättning för människor i textil- och klädindustrin.

Det rådande läget kräver en mer storskalig mobilisering än något krig. Vi befinner oss i "fredsberedskap" för att rädda vår planet, och en avgörande del i detta är att vi snabbt ställer om till mindre och inser att vi måste komma förbi tillväxt som det definierande målet för modeverksamheten. En minskad materialförbrukning går med all säkerhet inte att uppnå utan minskad produktion, och därmed en minskning av den formella ekonomin (Kallis, 2017:1). En mindre modeekonomi tycks vara nödvändig eftersom andra förbättringsstrategier som återvinning eller materialutbyten har visat sig leda till ökad snarare än minskad resursförbrukning. På samma sätt har även en omställning till tjänsteekonomi visat sig omsätta betydande mängder energi och resurser (ibid: 2).

Att skära ner på materialförbrukningen är en politisk handling, inte i partipolitisk bemärkelse, utan i egenskap av något som påverkar alla medborgare. Det ligger dessutom, åtminstone delvis, i medborgarnas makt, eftersom vardagliga mikropraktiker kring vård och skötsel av kläder bär på ett löfte om en fortsatt kreativ modeförsörjning och kreativa modeuttryck (Fletcher, 2016). Dessa praktiker kan dessutom återföra modeaktiviteten från marknaden till "ekonomin", i ordets ursprungliga bemärkelse, som en arena för hushålls- och gemenskapsförvaltning. Omhändertagandet och det fortsatta användandet av befintliga kläder är uttryck för jordlogik i egenskap av handlingar som drivs av ett brett spektrum av aktiviteter som inte kringkärs av ett snävt konsumistiskt perspektiv. Snarare ingår de i andra ekonomier, där värdena som handlas med är tid, kreativitet, gemenskap, föreställningsförmåga. De bygger på väletablerade praktiker, inklusive hushållning, omsorg om andra, gåvoekonomi, de informella kanaler genom vilka kläder förs vidare mellan vänner och familjemedlemmar. De tänjer på resurser, får dem att räcka längre, uppskattar dem på ett mer djupgående vis,

präglar dem med mänsklig värme och med minnen, flätar in dem i andras tillvaro.

På samma sätt som "krigsberedskapen" drog nytta av gemenskapen för ett kreativt nyttjande och underhåll av resurser, är gemenskapen även en viktig aspekt i omställningen till mindre. Eftersom överkonsumtionen göds av medierade bilder av eftersträvsvärda livsstilar är mobiliseringen av gemenskaper avgörande för att bygga upp en motståndskraft mot ett sådant tryck och den iögonfallande resurskapplöpning som det utmynnar i. Intresset för olika former av nerväxling och "prylbantning", som inte minst det stora genomslaget för Marie Kondo (2017) och hennes städmetoder vittnar om, visar att många människor redan upplever ett obehag av att leva med för mycket.

EN SMAK AV LIVET

När vi väl på allvar insåg att vi inte längre kunde leva i en resursfiktion förändrades saker och ting snabbt. Jag ser tillbaka på tiden när jag köpte kläder så gott som varje vecka och minns visserligen en del upprymdhet, men framför allt oro och rastlöshet. Det låg drivor av kläder på butiksgolvet och på golvet i mina barns sovrum. Nu gör vi andra saker. Mode är en glädje, men på ett annat och mer jordnära sätt. Det är en lättnad att leva för framtiden i mina val. Jag trodde mina barn skulle bli arga när jag sa: inga fler snabba grejer, inga fler skumleksaker, nu ser vi till att hålla liv i det vi redan har. Men faktum är att deras anpassning gick snabbare än min och de uppskattar att vi får mer tid tillsammans.

INTRESSETER OCH DISCIPLINER SOM DETTA LANDSKAP SAMMANFÖR

Ekonomi, hushållsekonomi, politik, psykologi, sociologi, konsumentstudier, antropologi, utbildning, design.

Livet med mindre

- ♦ Beakta vad som händer när konsumtionsaktiviteter blir mindre prioriterade; vilka andra saker kommer vi att ägna oss åt när vi får mer fritid?
- ♦ Undersök de avgörande färdigheterna och tankesätten hos de som använder mindre. Vad finns det för överlevnadspraktiker? Hur låter mindre, hur ser det ut, hur känns det, luktar det, smakar det? Vilka är de grundläggande, oundgängliga behov som tillgodoses av modeförsörjningen och modet som uttrycksmedel?
- ♦ Undersök hur vi kan hitta nya sätt att tänka kring tillhörighet, ägande, identitet i relation till mode och kläder.
- ♦ Bygg större kunskap om anskaffningspraktiker för att utveckla ett bredare etos för användandet.

Drivkrafter för mindre

- ♦ Utveckla en uppsättning fallstudier för att utforska de sätt på vilka modesektorn kan växa ur tillväxten.
- ♦ Bygg upp kunskap kring gynnsamma utgångspunkter för utforskning av mindre: vilka gemenskaper, praktiker och samarbeten?
- ♦ Utforska rollen för gemenskaper och hushåll i en omställning mot mindre.
- ♦ Vad finns det för politik för mindre inom modet? Kan den leda utvecklandet av en ny förståelse på en rad områden i det dagliga livet som delar materiella och kulturella aspekter?

Nya roller för modets intressenter

- ♦ Beakta konsekvenserna av en mindre ekonomi – för arbetare, för alla som försörjer sig på modet, och utforma nya försörjningsmöjligheter, inom eller utanför modet.
- ♦ Undersök vad som händer med modedesignen när den ställs inför nya problem som inte handlar om att skapa nya plagg.

Förmedla innebörden av mindre

- ♦ Vad finns det för berättelser om att växa ur tillväxten?

RAMAR, OMFATTNING, PLATS, TID

En mindre ekonomi är en företeelse med inverkan på makro- och mikronivå. Den berör både rikspolitiken och hushållens beslutsfattande. Åtgärder kan vidtas omedelbart av enskilda individer. Faktum är att många mikropraktiker med positiv inverkan på materialförbrukningen är välkända och enkla att bedriva. Det akuta behovet av en samordnad omställning understryks av en nylig rapport som beräknade att briterna skulle köpa 50 miljoner slit- och-släng-plagg enbart under sommaren 2019 (Smithers, 2019). Ett landskap för mindre kan inbegripa: användning som hantverk (the craft of use), enkelhet, kooperativ, olydnad, urban trädgårdsodling, postnormal vetenskap, arbetsdelning och andra nerväxtpraktiker (D'Alisa, 2015).

VAR PASSAR DETTA IN I DET ÖVERGRIPANDE SYSTEMET?

En kvantitativt mindre sektor är en förutsättning för ett system som begränsas av en ändlig resursbas. En kvantitetsmässig minskning kan dock åtföljas av en kvalitetsmässig höjning av upplevelsen.

2. LOKALT: Skalanpassning, recentrering

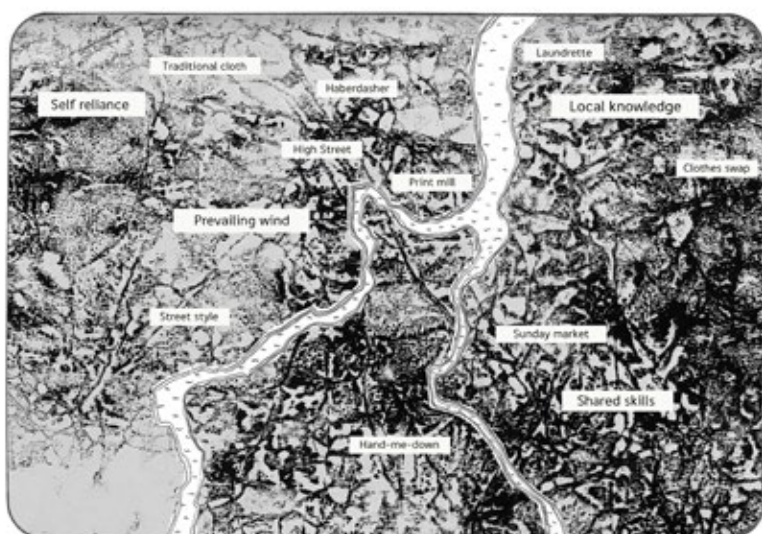
Genom att placera jorden högst upp i en enkel hierarki, ovanför industrin, och låta naturen-gemenskapen vara den överordnade kategorin med ekonomin som en underkategori, ställs modesektorns rådande prioriteringar på ända. I det jordlogiska modet är det miljö- och gemenskapsprioriteringarna som dikterar branschens målsättningar och fastslår naturliga och mänskliga begränsningar för verksamheten. Men eftersom inte alla gemenskaper eller ekosystem är likadana, måste allt som äger rum inom dem – kunskaper, produkter, kulturer och praktiker – anpassas till det specifika sammanhanget. Lokalism är en beteckning för denna anpassningsprocess och innebär att aktiviteter utformas med hänsyn till en regions naturliga omständigheter och det som är intressant och dynamiskt hos själva platsen, för att säkerställa att de blir långsiktigt blomstrande (Fletcher, 2017). Lokalismen främjar lokal resursanvändning, platsspecifik kunskap, självständiga gemenskaper. Den ger uttryck åt praktiker formade av traditioner, nödvändighet, klimat, föreställningsförmåga och en utspridd form av auktoritet, ledarskap och politisk makt (Curtis, 2003) (Figur 5). Lokalismen skapar en rotad identitets- och gemenskapskänsla som ger energi åt arbetet. Detta skiljer sig påtagligt från den ytliga märkesprofileringen av regioner och deras lokala hantverk. Det ska heller inte förväxlas med inskränkthet och protektionism. Den trygga förankringen i gemenskapen möjliggör tvärtom en generös delning av kunskap, färdigheter och resurser.

Lokalismens löfte för ett jordlogiskt mode utgår från två primära källor. För det första de annorlunda sätt på vilka makten fördelas när tillvarons skala förändras: mindre, lokala skalor ger människor större inflytande över besluten som påverkar deras liv. Och för det andra, insikten att en gemenskaps välbefinnande beror på hälsotillståndet för de omgivande ekosystemen, vilket gemenskapen själv har bäst förutsättningar att förstå och påverka. Lokalismen koncentrerar den ekonomiska och politiska makten till gemenskaperna. Den fungerar som en centripetalkraft som styr utvecklingen i riktning mot det som är utmärkande för det specifika ekosystemet eller den specifika gruppen människor.

Lokalismen påverkar både vad och hur mycket som tillverkas eftersom merkostnaderna för varje extra producerad vara eller tjänst kommer att bäras av samma gemenskap inom vilken avvägningen mellan kostnad mot nytta sker. Detta upprättar en återkopplingsloop som är specifik för platsen och som länkar samman gemenskapens handlingar med handlingarnas effekter och ansvaret för dem. Eftersom det finns många typer av platser kan lokalismen anta många former och alstra många typer av produkter, ekonomiska strukturer och sociala praktiker. Detta står i direkt motsättning till globaliseringens krafter och den urskillningslösa anskaffningen av råmaterial, standardiserade produkter, intensiv kommersialisering, stordriftsproduktion och långväga handel. David Fleming (2011: 389) beskriver lokalismen som, "en rik, jordnära blandning av ömsesidiga utbyten och kultur [som] kommer att bli marknadsekonomins resilienta efterträdare när det gäller uppgiften att tillgodose materiella behov, upprätthålla social ordning och bevara freden".

Lokalismen tillför modet platskontext, i form av en dynamisk blandning av regionala resurser och interaktioner: summan av vad en plats kan erbjuda. Den utgår från vad som finns tillgängligt och använder materiella och sociala tillgångar för att forma en anpassningsprocess som syftar till att intensifiera en vision om vad som är viktigt i ett område, av vad som kan göras där.

Figur 5
En rotad känsla av identitet och gemenskap genom lokalism

EN SMAK AV LIVET

När jag tänker tillbaka på hur det var innan inser jag att jag klär mig så mycket bättre nu. Jag är mer en del av platsen där jag lever. Jo, det handlar delvis om att jag nu bär kläder som är anpassade för vädret här, som är skapade med den här platsen i åtanke, men också på att jag själv bidrar till livet här. Folk i trakten har jobb tack vare mina klädval. Ingen i vår gemenskap vill bo bredvid en smutsig flod, så ingen dumpar kemikalier. Vi är alla medvetna om att det dolda system som får det synliga modesystemet att fungera – omvårdnadspraktiker, kläder som ärvs, sybehörsaffärer, tvättomater – odlas och vårdas genom vad vi väljer att göra varje dag när vi klär på oss. Skolorna här lär ut lagningstekniker. På så vis blir det enklare för alla att för det första identifiera problemen och för det andra, agera.

INTRESSETER OCH DISCIPLINER SOM DETTA LANDSKAP SAMMANFÖR

Ekonomi, social praxis, gemenskapsengagemang, utbildning, design.

RIKTLINJER FÖR AKTIONSFORSKNING

Livet i lokalismen

- På vilka sätt kan tillverkare och bärare av kläder bli både deltagare och medarbetare i skapandet av platserna där de lever?
- Undersök hur modeaktiviteter kan stärka platserna där de äger rum. Granska hur dessa aktiviteter ser ut eller skulle kunna se ut, vilken infrastruktur som behövs och vem som är involverad.
- Om modelokalismen leder till en blomstring för ansvarstagande produkter, praktiker och relationer uppkomna ur platsen där vi befinner oss; hur kan förståelsen för platser, deras resurser och färdigheter i så fall utvecklas utan att de förlorar sin särprägel eller kommodifieras?

Drivkrafter för lokalism

- -Vilka decentraliserade former av klädproduktion och klädanvändning har kapacitet att förändra den ekonomiska maktfördelningen och ta itu med miljöfrågorna i modekontexten?

- ♦ Undersök vilka krafter för förändring som finns inom lokalismen, och vem som i ett modesystem inriktat på tillväxt och ökning kan tänkas gå i bräsch för en nödvändig minskning av aktivitetsnivåerna?
- ♦ Utforska hur globala modeföretag och monopol kan skalanpassas för att verka på lokal nivå.
- ♦ -Hur kan ett mer aktivt och anpassat modesystem växa fram?

Nya roller för modets intressenter

- ♦ Hur kan modets intressenter organisera lokalt arbete och hur påverkar lokalanpassningen den nödvändiga repertoaren av färdigheter och kunskaper, samt sammansättningen av yrkesroller?

Förmedla innebörden av lokalism

- ♦ Vad finns det för berättelser om lokalt mode?

RAMAR, OMFATTNING, PLATS, TID

Lokalismen är av nödvändighet platsspecifik i sin konkreta tillämpning, men arbetet med att utveckla en förståelse för hur man främjar och underhåller mångfaldiga ekonomier och sociala strukturer med avseende på modet är ett globalt imperativ. Målet är i praktiken att bryta upp en sammanhållen "en ekonomi"-syn på modets försörjnings- och uttrycksformer, för att skapa en mångfald av små och mindre miljöskadliga system som tillgodoser behovet av identitet, kreativitet, skydd. Mycket av denna kunskap existerar redan, åtminstone på ett outtalat sätt. En omedelbar åtgärd kan vara att skapa plattformar som underlättar kunskapsdelning och stärker självförtroendet och stoltheten över den lokala särprägel.

VAR PASSAR DETTA IN I DET ÖVERGRIPANDE SYSTEMET?

Lokalismen är erkänd som en central hållbarhetsprincip och har sagts kunna "lösa många av samhällets teoretiska och praktiska problem på rotnivå" (Pepper, 1996: 306); den innebär en omfördelning av makt, i synnerhet från globala varumärken till lokala sammanhang. Sådana praktiker behöver inte alltid leda till slutsatser och strategier som är enkla att begripa eller som bäst

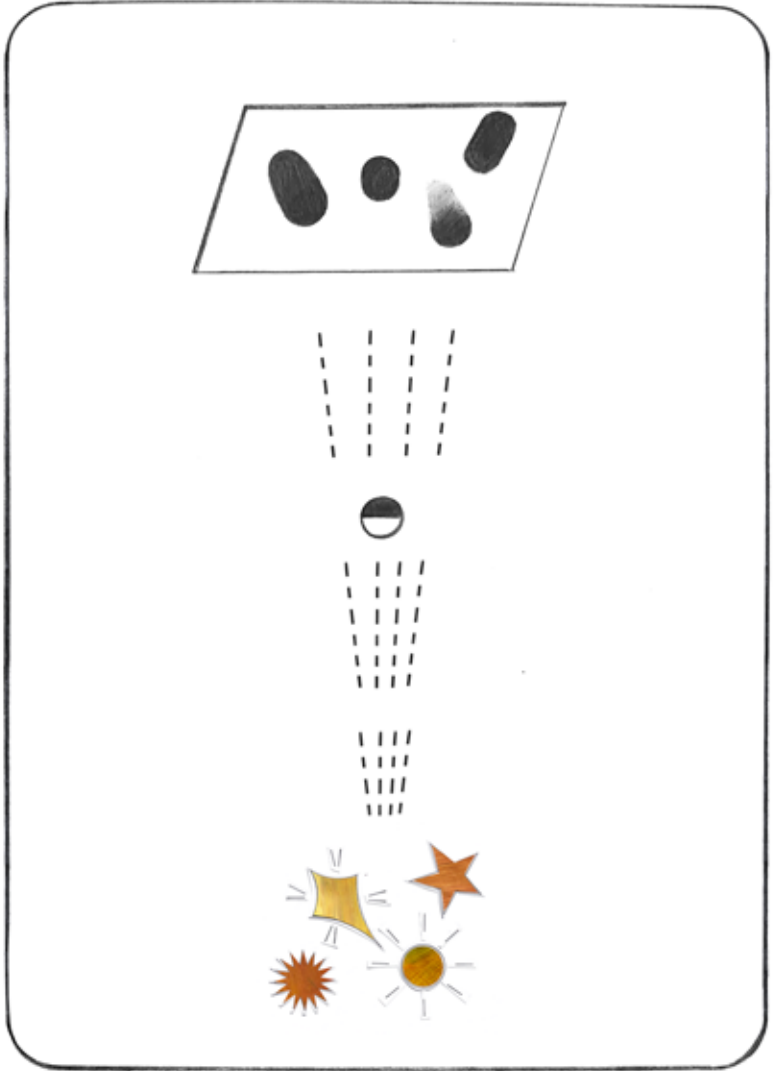
representerar de långsiktiga målen, men de bygger på ett stärkande av den lokala egenmakten och är en gemenskaps delade ansvar.

3. *PLURALT: Nya centrum för modet*

Den ekonomiska tillväxtlogiken är djupt sammanflätad med västerländsk hegemoni, med mänsklig exceptionalism, en patriarkal ordning och ett fokus på kvantitativ vetenskap. Det *PLURALA* landskapet riktar om våra modeperspektiv och utforskar vad mode kan betyda, vad det kan vara och göra i ett pluriversum (Escobar, 2018). Denna form av avkolonisering inbegriper nya centrum för modeproduktion, och även nya sätt att tänka och forska, till exempel ur feministiska, inhemska och naturbaserade perspektiv (Tuhiwai Smith, 1997). Först och främst innebär den att modets starka koppling till konsumistiska ideal luckras upp och att modet öppnas för röster som marginaliseras av samtidens förhärskande narrativ. Upprättandet av plattformar för att iscensätta modets framtider med en mångfald av röster är ömsesidigt beroende av att språket och synen på kunskap vidgas (Tham, 2015; Sardar, 1999).

Vad skulle ske om vi placerade modet utanför marknaden? I stället för att försöka tvinga in hållbarhetsmålen i en omedgörlig modesektor skulle vi på så vis kunna söka möjligheter för mode inom en förändrad, jordlogisk, kontext. Decentreringen av modet kan anta många former. Vi kan föreställa oss mode för hittills oprioriterade klienter och till exempel utmana modebranschens funkofobi, ålderism och storleksdiskriminering (Figur 6). Vi kan bokstavligen utgå från naturen och skapa en ateljé i någon lokal park eller i ett grönområde. Vi kan odla nya modeuttryck baserade på användandet som hantverk (craft of use) (Fletcher, 2016). Vi kan lyfta fram modet i ickevästliga geografier. Vi kan ställa om modets fokus till att uppmärksamma och främja jämlikhet mellan könen och etniska grupper. Varje perspektiv erbjuder nya modeller och praktiker för att relatera till mode såväl som för att bredda och diversifiera modets expertbas. En central aspekt är att ett avkoloniserat landskap ger stort utrymme åt ett nytt förhållande mellan modet och naturen och icke-mänskliga arter, och detta är viktigt eftersom människocentrering varken ligger i vårt eget eller

Figur 6
Pluralism inom modet kan anta många former

i någon annans intresse (Plumwood, 2013). Detta förhållande ser till att de mänskliga behoven inte tillgodoses på bekostnad av andra livsformer. Snarare utgår det från byggandet av en känslomässig och erfarenhetsmässig närhet som visar hur människor och kläder ingår i naturen och är kopplade till specifika platser och sammanhang (Fletcher, 2019). Genom interdependens, ödmjukhet och relationer skapas nya idéer och handlingsformer (Fletcher, St. Pierre och Tham, 2019).

För att på allvar ge utrymme åt en pluralitet av röster inom modet måste vi vara djupt uppmärksamma på vilket utrymme vi upplåter åt dominanta röster – hur vi kan reducera detta utrymme och verkligen nå fram till de som inte för närvarande prioriteras. Detta kräver nya modeller för finansieringsorgan, utbildningars antagningsförfaranden och organisationers rekryteringsarbete etc. Här ingår även en genuin översyn av citeringspolitiken, så att vi undviker att reproducera samma, dominerande narrativ (Ahmed, 2017). I detta landskap är det särskilt viktigt att minnas att modesystemet så som vi känner det idag är relativt nytt och skapat av människor. Det finns ett pluriversum av möjliga modessystem om vi släpper modet fritt.

EN SMAK AV LIVET

Föreställ dig en öppen modeateljé i parken, i kulturhuset, på biblioteket, i läsgruppen, matlagningskursen. Modeateljén och modeskolan har vrängts ut och in. I stället för att rekognosera och hämta in idéer och resurser från omgivningen och kommodifiera dem, är det numera modet som ställer sig till gemenskapernas förfogande – material, utrustning, färdigheter delas. I stället för att följa modets rigida cykler och regler skapar de nya modeateljéerna rytmer, ritualer och estetiska uttryck anpassade till de nya modeklienternas behov och möjligheter – klienter som också deltar i skapandet. Detta sker genom entusiastiskt utforskande med uppmärksamhet på nyanser, och ett intresse för textilier som går hand i hand med omsorg. Plötsligt har röster, kroppar, uttryck som tidigare aldrig hördes eller syntes börjat väcka frågor, starta verksamheter, bilda nya relationsmönster. Befriat från sin dominanta västerländska form blir modet en livlig, opinionsstark och generös plats.

INTRESSENTER OCH DISCIPLINER SOM DETTA LANDSKAP SAMMANFÖR

Kulturstudier, gemenskapsengagemang, humangeografi, styrning, icke-statliga organisationer, design.

RIKTLINJER FÖR AKTIONSFORSKNING

Livet i pluralitet

- ♦ Förlägg forskningen till befintliga utövärgemenskaper utanför tillväxtlogiken (till exempel Dorkasföreningar) och utforska hur delande av värderingar och resiliens kan överföras till andra sammanhang (Sinclair, 2015).
- ♦ Anlägg normkritiska och normkreativa perspektiv (Vinthagen och Zavalia, 2014) på modets produkter, budskap, evenemang och praktiker. Analysera hur aktörers makt och inflytande påverkas av faktorer som etnisk tillhörighet, kön, funktionsvariationer och hur den specifika situationen skulle förändras av en mer jämlik fördelning. Vilka designbeslut, kommunikationsinsatser etc. skulle krävas för att uppnå jämlikhet?

Drivkrafter för pluralitet

- ♦ Engagera ett brett spektrum av intressenter för att samskapa modeller för mångfaldsrepresentation i organisationer och för hur denna mångfald kan upprätthållas över tid.

Förmedla pluralitet

- ♦ Överväg att prioritera icke-verbala och icke-visuella språk i aktionsforskningssituationer och utforska nya sätt att veta, förhandla, kommunicera och fördela makt. Vad skulle till exempel hända om vi lät ljud och beröring spela en mer framträdande roll än det visuella, eller om tecknande och tillverkning gavs företräde framför teori?
- ♦ Undersök processer för att nå ut till en mångfald av gemenskaper och erbjuda olika gemenskaper mandat och resurser att definiera och driva projekt.

RAMAR, OMFATTNING, PLATS, TID

Detta landskap finns överallt där modet inte har sitt fokus i dag. Det är som att invertera en karta och enbart färdas genom terrängen utanför de upptrampade vägarna. Detta bär på en enorm potential att korrigera obalanser i maktfördelningen och alstra nya idéer.

VAR PASSAR DETTA IN I DET ÖVERGRIPANDE SYSTEMET?

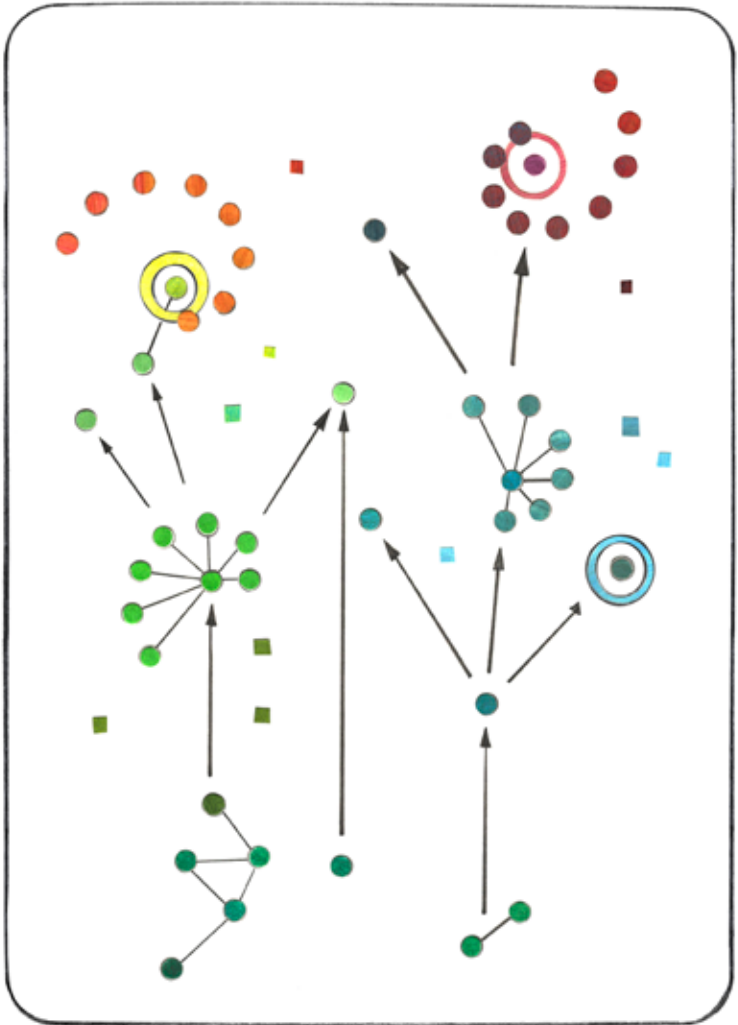
Detta landskap tillför det övergripande systemet föreställningsförmåga och vitalitet och erbjuder sätt att engagera en mångfald av gemenskaper och intressen.

4. LÄRANDE : *Ny kunskap, nya färdigheter, nya tankesätt för modet*

Omställningen till en jordlogisk tillvaro förutsätter ett massivt lärande. Detta lärande berör både yrkessfären och den privata sfären, och inbegriper praktiska och mellanmänskliga färdigheter såväl som en förståelse för vad det innebär att vara människa i en jordlogisk värld. Detta handlar inte minst om att vi måste lära oss att hantera förlusten av tidigare livsstilar och världsuppfattningar och lära oss av med åtföljande vanor, sätt att skildra och tänka kring världen (Macy och Johnstone, 2012). Många av dessa är så djupt rotade i vårt tänkande och handlande att vi är omedvetna om dem. Detta forskningslandskap iscensätter aktionsforskning kring avlärande och lärande med direkt koppling till modet, som hur vi skapar förutsättningar för ett jordlogiskt mode, hur vi förvärvar, vårdar och lagar kläder, hur vi delar kläder och skapar lust för kläderna vi redan har. Detta landskap handlar även om att utforska hur modet, med sina kopplingar till livets känslomässiga och sociala sfär och sin allestädesnärvaro i det dagliga livet, kan bli ett nav för ett vidare lärande. Ett sådant lärande kan utgå från skolor, modehögskolor, bibliotek, maker-verkstäder, butiker, kaféer, tvättomater, köksbord, garderober.

Kärnkompetenser för lärande och avlärande är: självförtroende, kreativitet, gemenskap och ekologiskt kunnande. För som studier visar är det inte de som är mest intresserade av mode som står för den största påverkan på miljön; de har självförtroendet och kreativiteten att leka med modekoderna och återanvända befintliga moderesurser i nya sammansättningar. Snarare är det de människor som är "lite intresserade" av mode och kanske osäkra eller oroliga att inte passa in, eller som känner sig pressade att anamma en viss look eller livsstil, som har den skadligaste effekten på resursbasen. Denna grupp känner ett behov av ständigt nya tillskott till garderoben för att förmedla sin modeidentitet, för att vara "rätt" (Fletcher och Tham, 2003). Ungdomar som är starkt rotade i en gemenskap, som en kyrka eller cykelklubb, visar större motståndskraft mot påtryckningar att konsumera (Collins, 2019). Människor som vägleds av stil snarare än mode i sina kläddval uppvisar högre nivåer av välbefinnande och mindre materialistiska värderingar (Gwozdz m.fl., 2017).

Figur 7
Det jordlogiska lärandet kännetecknas av mångskiftande lärandetillfällen och
lärandeflöpp

Det jordlogiska avlärandet och lärandet är ytterst politiskt. Premissen är att varje medborgare har värde, förmåga och ansvar att skapa hållbarhet. I stället för vedertagna roller som lärare och lärling bygger det på samlärande (gemensamt lärande). Med tanke på lärandets nödvändiga hastighet och omfattning präglas det jordlogiska lärandet av mångskiftande lärandetillfällen och lärandeförlopp (Figur 7). Många av de som har mest att bidra med i jordlogiska termer befinner sig långt ner i en modernistisk, akademisk och tillväxtcentrerad kunskapshierarki: tillverkare och reparatörer, till exempel, liksom bönder, ursprungsfolk, människor som har utvecklat en smart resurshantering för att kunna överleva på mycket små inkomster, och icke-mänskliga arter. Sådan kunskap inhämtas genom livslångt lärande eller vaggatill-vaggatill-lärande (Tham, 2014) och delas och alstras både över generationsgränser och mellan gemenskaper. En decentraliserad jordlogisk skola kan både hjälpa gemenskapen att hantera svåra känslor kopplade till förändring, och generera praktiska åtgärder som kan odla agens.

Ett centralt ramverk att grunda detta lärande i hämtar vi från permakulturen. Med sina tre enkla grundprinciper: omsorg om jorden, omsorg om människor och rättvis fördelning, kan det behändigt tillämpas även inom andra civila och professionella kontexter (Mollison, 1988; Holmgren, 2002).

EN SMAK AV LIVET

Föreställ dig en jordlogisk gemenskapsskola för mode. Kanske äger den rum på det lokala biblioteket varje lördag. Att delta i den här typen av skola har blivit vanligare än vad det förr var att ta körlektioner och engagemanget är livslångt. Ett centralt inslag i den jordlogiska modeskolan är dialogen kring och det handfasta utforskandet av identitet och grupptillhörighet, som pågår medan kläder lagas, justeras, sys om. Detta är förstås extra relevant för tonåringar, men även av intresse för den vidare befolkningen, som kan liknas vid barn eller tonåringar i sitt sökande efter en ny jordlogisk identitet och gemenskap. Utforskandet utsträcker sig till

lokala odlingar och lantbruk, eftersom modet är en plantskola för färdigheter och idéer som naturligt knyter an till att odla, laga och äta mat.

INTRESSEENTER OCH DISCIPLINER SOM DETTA LANDSKAP SAMMANFÖR

Utbildning (skolor, universitet, vidareutbildningar), modeutövning, gemenskapsengagemang, informationsteknologi.

RIKTLINJER FÖR AKTIONSFORSKNING

Platser för lärande

- ♦ Utforska vilka platser som är mest gynnsamma för lärandet. De kan vara knutna till specifika grupper men får förmodligen större räckvidd och genomslag om de samlar generations- och sektoröverskridande gemenskaper.

Jordlogisk läroplan

- ♦ Undersök formen, processen och innehållet för en grundläggande läroplan. En sådan skulle kunna utgå från permakulturens grundprinciper: omsorg om jorden, omsorg om människor, rättvis fördelning – utformade för att skapa omedelbar agens och främja delningskultur, inom lärandesituationer och utanför.
- ♦ Undersök hur läroplaner för formell utbildning, medborgarlärande och yrkesutbildningar kan sammanfogas.
- ♦ Skapa förutsättningar för andra informationstyper, kunskapsformer och kognitiva stilar att bli involverade. Detta skulle kunna ske genom en kombination av praktik, diskussion och direkt erfarenhet.

Drivkrafter för lärande

- ♦ Utforska hur framväxande idéer, praktiker, resurser kan vara relevanta för och delas med andra gemenskaper.
- ♦ Samskapa återkopplings- och utvärderingsloopar tillsammans med gemenskaper. Hur inverkar lärandet på individer, gemenskaper, miljön? Hur kan vi styra lärandet för att uppnå mer?

RAMAR, OMFATTNING OCH PLATS

Det skulle troligen vara gynnsammast att strukturera ett handlingsinriktat lärande och avlärande kring befintliga sociala nav, som intressegemenskaper, skolor, arbetsplatser. En del av lärandet kommer att vara kopplat till lokalspecifika sammanhang och angelägenheter, men grundläggande läroplaner skulle förmodligen kunna användas i en rad olika sammanhang, potentiellt som fritt tillgängliga onlineresurser. Avgörande är att det som lärs ut kan brytas ner till omedelbart genomförbara handlingar för individen och gemenskapen. Fysiska forum och aktiviteter kan kompletteras med onlinebaserade plattformar och aktiviteter.

VAR PASSAR DETTA IN I DET ÖVERGRIPANDE SYSTEMET?

Avlärande och lärande är centrala aspekter av en omställning till en jordlogisk tillvaro, i ett modesammanhang och utanför. Detta gäller både lärandets innehåll – kunskaper och färdigheter; och hur vi lär oss – genom samarbete och cykler av handlande och reflektion.

5. SPRÅK: *Ny kommunikation för modet*

Språkande (language) är en beteckning för den samskapande relationen mellan kommunikation, tänkande och handlande (Tham, 2010; Wood, 2004; Maturana och Varela, 1987). Språket vi använder formar våra tankar och handlingar. Genom kommunikation blir dessa tankar och handlingar synliga, tänkbara, görbara och möjliga att prata om. Ett exempel är termen folkmord, som när den myntades av juristen Rafael Lemkin efter andra världskriget, för första gången gjorde det möjligt att väcka åtal för grymheter som begåtts mot hela befolkningar. Ett enda ord möjliggjorde ett förändrat handlingsförlopp. Detta forskningslandskap utforskar språket som en handlingsinriktad kraft i det jordlogiska modet.

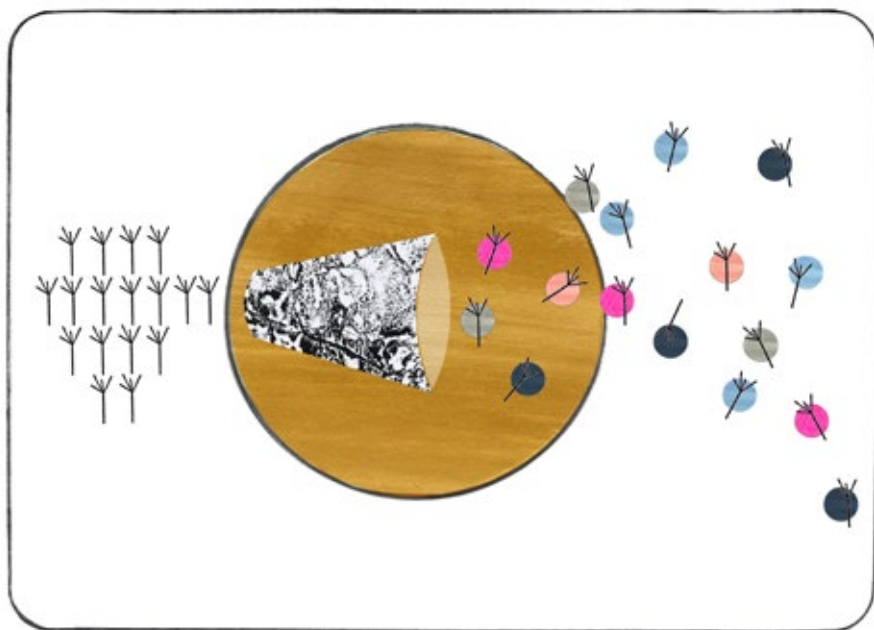
Språket är inneboende i alla konfigurationer och narrativ som berör vår värld, inklusive paradigmskiftet från ekonomisk logik till jordlogik. Det kan ingripa direkt i våra system på paradigmnivå och framdriva förändring genom att dra uppmärksamhet, kritiskt tänkande och kreativitet till språket vi använder i relation till mode. Ett exempel är termerna "produktion" och "konsumtion", som genom att ständigt användas som motsatspar skapar en godtycklig och problematisk åtskillnad mellan praktiker som i själva verket är mer flytande. Dessutom framställer det konsumenter som passiva offer i ett system som de inte själva kan förstå (Tham, 2010).

Termen "konsumtion" har sitt ursprung i handlingen att förbruka, att förstöra genom att använda, i kontrast till ord som odla, sköta, vårda, som implicerar ett väldigt annorlunda förhållningssätt, även i en modekontext (Tham, 2010; 2016). Detta landskap framhåller betydelsen av medvetet benämning, av kritiska och kreativa uttryck som ett sätt att utvidga jordlogiska praktiker, tankar och föreställningar genom att sätta namn på det som vi vill odla. Det handlar även om att främja en precis och konsekvent språkanvändning som grund för en robust praktik, som bygger på en ärlig bedömning av befintliga situationer och avstår från grönmålning (greenwashing). Ett syfte med språklandskapet är att vidga uttrycksspektret kring hållbarhet till att omfatta konstnärliga uttryck, för att på så vis öppna för engagemang från grupper med andra kognitiva stilar och intressen. Kommunikationen kring hållbarhet inom modet har dominerats av tekniskt, kvantitativt språk och managementterminologi som vuxit

fram ur vetenskaplig reduktionism. Hur skulle modet påverkas om detta ersattes av relations- och omsorgsinriktade språk och praktiker? Om hållbarhet kommunicerades på nya sätt? Om nya kommunikationskanaler utforskades: sitcom-genren, thrillern, den romantiska komedin, den tecknade filmen, dokusåpan, träningsprogrammet, hiphoplåten?

Modet behöver mer konkreta visioner för en jordlogisk tillvaro, för omsorg om jorden och människorna och en rättvis fördelning, iscensatta i en stadskärna (ett tidigare shoppingcentrum). Vilka berättelser kan vi förmedla till olika publikker? Hur kan vi utveckla en annan etik för språkande och kommunikation av hållbarhet inom modet och utanför? Hur kan journalister, PR-agenter, fotografer, bloggare, modellagenturer bjudas in till ett jordlogiskt lärande och bidra till att motverka kommodifiering av hållbarhetsbegreppet, grönmålning och främjande av ohållbara praktiker? Hur kan vi använda modets språkskapande processer för att skapa agens? (Figur 8) Detta kräver en ny språkkultur för hållbarhet som överbryggar kunskaps-hierarkier (mellan discipliner, teori och

Figur 8
Språkskapande processer inom modet för att skapa agens

praktik osv). Det bygger på icke-våldskommunikation (Rosenberg, 2015) och fokuserar interaktionen på djupförståelse, respekt och samarbete.

EN SMAK AV LIVET

Föreställ dig en vokabulär utan konsumtion. I stället skulle vi använda en rad olika ord för att definiera en mångfald av praktiker – vårdande, förvaltande, odlande, lagande, lånande, relaterande, delande. Föreställ dig ett lexikon som saknar ordet avfall, för att det inte längre är relevant. Föreställ dig att du ser ett nyhetsreportage som hjälper dig att se och känna kopplingen mellan globala ramverk, som de globala hållbarhetsmålen, och din lokala modepraktik. Föreställ dig när orden för att vara med modet är lika rika och nyanserade och doftande som växtlivet på en vild äng.

INTRESSETER OCH DISCIPLINER SOM DETTA LANDSKAP SAMMANFÖR

Alla kulturyttringar, informationsdesign, journalistik i samarbete med natur- och samhällsvetenskap, psykologi och utbildning.

RIKTLINJER FÖR AKTIONSFORSKNING

Nya yrkesroller och kompetenser

- ♦ Utforska rollen för en ombudsperson för språkande i alla organisationer, med uppgift att stödja, sprida, utvärdera det jordlogiska språket.
- ♦ Skapa läroplaner för professionella kommunikatörer med inriktning på jordlogiskt språk, etik kring omsorg om jorden, omsorg om människor, rättvis fördelning och icke-våldskommunikation. (Se: Alderslowe m.fl. 2018; Rosenberg, 2015)

Platser för språkande

- ♦ Undersök hur museum, bibliotek, biografier, skolor, modevisningar kan involveras i det språkande arbetet för en jordlogisk tillvaro.
- ♦ Skapa tillfällen för specifika gemenskaper (t.ex. tonåringar) att skapa jordlogisk kommunikation.

- ♦ Arbeta med transdisciplinära gemenskaper för att skapa gloslistor för mode som uppstår ur platsen.

Utveckla nytt språk

- ♦ Använd språkskapande processer för att kritisera ohållbara praktiker och strategier och skapa jordlogiska alternativ med transdisciplinära grupper.
- ♦ Utforska språket specifikt för att på engagerande sätt bjuda in människor och gemenskaper som är nya för hållbarhetstänkandet.
- ♦ Samarbeta med nyhetsorganisationer för att skapa nya genrer och bygga vidare på befintliga i syfte att utveckla engagerande hållbarhetskommunikation (se, till exempel projektet ArtNews, konstbaserad nyhetsförmedling som förebild för känslomässig och experientiell kommunikation. (Artnews, n.d)

RAMAR, OMFATTNING OCH PLATS

Processen för att utveckla ett nytt språk måste äga rum på gemenskaps-, organisations- och riksnivå/global nivå, parallellt. Det är viktigt att de multinationella bolagen hålls ansvariga för vilka termer de väljer att använda. Det är lika viktigt att vi har språk som utvidgar vår enskilda och kollektiva föreställningsförmåga och språk som på allvar bjuder in och är tillgängligt för alla som söker sig till hållbarhet (inklusive nykomlingar).

VAR PASSAR DETTA IN I DET ÖVERGRIPANDE SYSTEMET?

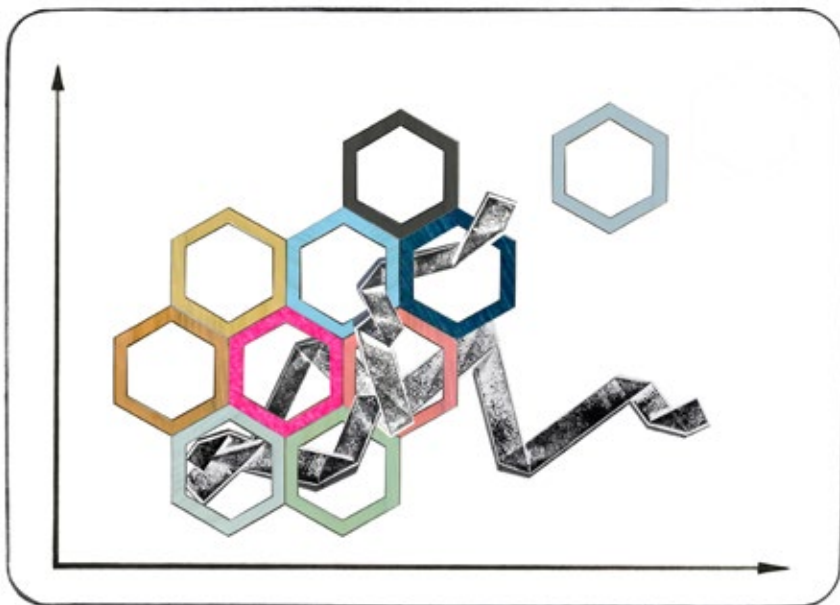
Språkandet kan ha direkt inverkan på tankesätt och paradig. Därför måste uppmärksamhet på språket ingå i varje aktionsforskningsprojekt inom modet.

6. STYRNING: *Nya sätt att organisera modet*

Detta landskap kretsar kring hur modesystemet kan organiseras och styras för att på bästa sätt kunna svara på kritiska utmaningar som klimatförändringen. Trots att företrädare för modebranschen och beslutsfattare har känt till de miljömässiga och sociala utmaningarna sedan början av 1990-talet har arbetet med styrningsstrukturer och beslutsprocesser, en hörnsten för att åstadkomma förändring, uteblivit.

Ett förändrat förhållningssätt till styrning kräver att vi upprättar system som främjar ett jordlogiskt mode. Modepraktiker spänner över hela världen, skapar försörjning och kulturell fördjupning på en rad olika sätt, bland annat genom engagemang för en mängd olika aktörer, inklusive människor och andra arter. Det industriella formatet för modeskapande är relativt sett ett nytt fenomen i en lång historia under vilken mode har skapats, och ännu skapas, av små gemenskaper – en verksamhet som varit tätt förknippad med upplärning och delning av färdigheter, gemenskapsförsörjning och ett liv i samklang med naturen. Mer mångskiftande, mindre auktoritära system kan snabbare och mer flexibelt reagera på kriser (Ostrom, 1999) (Figur 9), och kan bättre företräda sina gemenskaper. Mångfald, modularitet och överlappande funktioner präglar blomstrande ekosystem och skapar även resiliens hos människoskapade system (Walker och Salt, 2006). Freds- och försoningsstudier har framhållit betydelsen av ledare på mellannivå, med kopplingar både till toppen och till gräsrotterna, i framgångsrika försoningsprocesser (Tham, 2015; Lederach, 1997). Även om en decentraliserad styrning kan uppfattas som rörig ger den organisationer bättre förutsättningar för snabb anpassning när villkoren förändras (Pisano, 2012). Den involverar en större mångfald av intressenter i beslutsfattandet. Den demokratiserar modets försörjnings- och uttrycksformer och sprider ut makt och inflytande över större globala och lokala nätverk.

Det jordlogiska modet utvecklar processer och beslutsfattande som sätter omsorgsrelationer i centrum: omsorg om jorden, om människor, om rättvis fördelning. Prioriteringen av omsorgsrelationer skapar en gynnsam cykel av närmare relationer,

ansvarstagande, egenmakt och agens (Tham, op. cit; och 2019). En ny styrningsmodell utgår från en syn på modesystemet som ett nät av relationer snarare än som en kedja av affärskontrakt, affärsöverenskommelser och ekonomiska prioriteringar. Därmed inte sagt att kontrakt inte existerar, men dessa är inte begränsade till finansiella förpliktelser, utan snarare finns det många olika relationer som rymmer en omsorgsförpliktelse (Machold m.fl. 2008).

Omsorgsförpliktelsen utsträcker sig även till framtiden. Det jordlogiska modet formaliserar utvecklandet av mekanismer och verktyg för engagemang som ger vägledning kring de rätta valen att göra (Offer, 2006). Engagemangsstrategier hjälper oss att avstå från saker nu till förmån för någonting bättre senare; de hjälper oss att släppa våra omedelbara krav som enskilda individer för att kunna uppnå delade långsiktiga samhällsmål. Ett jordlogiskt mode kräver styrningsprocesser som kan ge upphov till engagemangsstrategier med kapacitet att möta vår tids utmaningar; som etablerar nätverk av förbindelser och ögonblick av förståelse baserade på olika typer av modeupplevelser.

EN SMAK AV LIVET

Omsorg och kvalitativa relationer i modesystemet förutsätter parallella processer av uppskalning och nedskalning. Föreställ dig det tidigare globala modemonopolet omorganiserat för att tillgodose lokala intressenters behov och intressen. Genom upprättandet av lokal styrning blev det enklare att förhålla sig till platsens specifika behov och möjligheter, och dra nytta av befintliga lokala omsorgsrelationer. Detta innebar att företaget på vissa platser slutade att sälja klädesplagg för att i stället erbjuda modetjänster – uthyrning, styling, upplärning, delning. På andra platser var klädförsäljning fortfarande relevant, men produktionen kunde organiseras och bedrivas lokalt. Bandet till kommuner, andra företag, skolor och organisationer blev starkare. På så vis blev det enklare att samordna resurser över flera aktiviteter och inhämta och dela kunskap.

INTRESSENTER OCH DISCIPLINER SOM DETTA LANDSKAP SAMMANFÖR

Organisation och förvaltning, system- och resilienstänkande, industri, fred och försoning, arbetsorganisationer, styrning, icke-statliga organisationer.

RIKTLINJER FÖR AKTIONSFORSKNING

Styrning av en jordlogisk tillvaro

- ♦ Utveckla mikrofallstudier över individer och gemenskaper som låter varje vardagligt beslut vägledas av jordlogik.

Kommunikation av styrning

- ♦ Undersök hur beslutsfattande kan bli transparent och maktexplicit. Granska beslutsfattande tillsammans med olika intressenter och kartlägg det formella och informella beslutsfattandet, vem som fattar besluten, på vilka grunder och med vilket mandat. Notera vilka intressenter som är frånvarande eller tysta. Verka för transparent maktutövning och öppet beslutsfattande inom alla organisationer.

Omfördelning av makt

- Utforska potentiella snabbspår för att tillföra nya röster till styrningen av modet.
- Skapa praktik- och mentorskapsprogram för att påskynda en starkare minoritetsrepresentation inom modet.
- Verka för genuin mångfaldsrepresentation inom alla beslutsfattande grupper inom modet och obligatorisk utbildning i normkritik, intersektionalitet för alla medlemmar i sådana grupper.

Verktyg för jordlogisk styrning

- Skapa protokoll för vad som utgör genuin mångfald, inklusive synpunkter på ideologi, värderingar, omfattning och föreställningsförmåga.
- Skapa lättillgängliga material om hur makt och beslutsfattande fungerar och möjliga sätt att intervensera och åstadkomma förändring – för olika intressenter.
- Utveckla nya index för modet, baserade på relationernas hälsotillstånd.

VAR PASSAR DETTA IN I DET ÖVERGRIPANDE SYSTEMET?

Styrning är en kärnpunkt för att genomdriva ett jordlogiskt mode. Styrningen måste tjäna planeten snarare än den ekonomiska tillväxten. Betydelsen av en omsorgsbaserad styrning går igen på alla nivåer, från den lokala butiken till det globala modebolaget. Jordlogisk styrning är ett avgörande inslag i lärandet och avlärandet.

Referenser

- AFIRM (2014). 'Selecting Dyes and Chemicals to Minimise Environmental Impacts' Bluesign Presentation at AFIRM RSL Seminar, Shanghai International Convention Centre, Shanghai, China, 27 September 2007, [online] URL: <http://www.afirm-group.com/presentations/2007/Bluesign%20Presentation%201.pdf> (accessed 5 July, 2019).
- Ahmed, S. (2017). *Living a Feminist Life*. Durham and London: Duke University Press.
- Alderslowe, L., Amus, G., Devapriya, D.A. (2018). *Earth Care, People Care and Fair Share in Education: The children in permaculture manual*. Children in Permaculture.
- Allwood, J. H., Gutowski, T. G., Cabrera Serrenho, A., Skelton, A. C. H. & Worrell, E. (2017). 'Industry 1.61803: the transition to an industry with reduced material demand fit for a low carbon future', Special Issue on Material demand reduction, *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 375 (2095), <https://doi.org/10.1098/rsta.2016.0361>
- Allwood, J. M., Laursen, S. E., Malvido de Rodriguez, C. and Bocken, N. M. P. (2006). *Well Dressed?*, Cambridge: University of Cambridge Institute of Manufacturing.
- Braidotti, R. (2006). *On Nomadic Ethics*. Cambridge: Polity.
- Chapman, A. (2010). *Mistra Future Fashion – Review of Life Cycle Assessments of Clothing*. Stockholm: Oakdene Hollins for Mistra. [Online] URL: http://www.oakdenehollins.co.uk/media/232/2010_mistra_review_of_life_cycle_assessments_of_clothing.pdf (Accessed 31 January 2014).
- Crenshaw, K. (1989). 'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics.' *University of Chicago Legal Forum*: Vol. 1989, Article 8. Available at: <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>.
- Crutzen P.J. (2006). 'The Anthropocene' in Ehlers E., Krafft T. (eds) *Earth System Science in the Anthropocene*. Heidelberg: Springer.
- Curtis, F. (2003). 'Eco-localism and sustainability', *Ecological Economics*, 20(1), 83–102.
- D'Alisa, G., Demaria, F. and Kallis, G. (2015). *Degrowth: A vocabulary for a new era*. Routledge: London.
- Davison, A. (2017). "'Not to escape the world but to join it": responding to climate change with imagination not fantasy', Special Issue on Material demand reduction, *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 375 (2095), <https://doi.org/10.1098/rsta.2016.0365>.
- Ehrenfeld, J. A. (2008). *Sustainability by Design*, New Haven: Yale University Press.
- Ehrlich, P. and Ehrlich, A. (1990). *The Population Explosion*. Hutchinson, London.
- Escobar, A. (2018). *Designs for the Pluriverse*. Durham and London: Duke University Press.
- Euromonitor (2017). *Euromonitor statistics*. [Online] URL: <http://www.portal.euromonitor.com.rps.hva.nl:2048/portal/magazine/home-main> (Accessed 5 July 2019).

- Fleming, D. (2011). *Lean Logic: a dictionary for the future and how to survive it*, London: The Estate of David Fleming.
- Fletcher, K. (2014 [2008]). *Sustainable Fashion and Textiles: Design Journeys*. London: Earthscan.
- Fletcher, K. (2016). *Craft of Use: Post-Growth Fashion*, London: Routledge.
- Fletcher, K. (2018). 'The Fashion Land Ethic: Localism, Clothing Activity, and Macclesfield', *Fashion Practice*, Volume 10, Issue 2, 139–159. DOI: 10.1080/17569370.2018.1458495
- Fletcher, K. (2019). *Wild Dress: Clothing & the Natural World*, Axminster: Uniformbooks.
- Fletcher, K., St. Pierre, L. and Tham, M. (2019). *Design and Nature: A Partnership*, London: Earthscan.
- Fletcher, K. and Tham, M. (2003). 'Clothing Rhythms' in E. van Hinte (ed.), *Eternally Yours: Time in Design*. Rotterdam: 010 Publishers, 254–274.
- Fletcher, K. and Tham, M. (Eds) (2015). *Routledge Handbook of Sustainability and Fashion*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Global Fashion Agenda and Boston Consulting Group. (2017). *Pulse of the Fashion Industry*. Global Fashion Agenda & The Boston Consulting Group. [online] URL: https://globalfashionagenda.com/wp-content/uploads/2017/05/Pulse-of-the-Fashion-Industry_2017.pdf (Accessed 12 July 2019).
- Gwozdz, W., Steensen Nielsen, K., Gupta, S., Gentry, J. (2017). 'The relationship between fashion and style orientation and well-being'. *Mistra Future Fashion*, Report number 2017:5. [online] URL: <http://mistrafuturefashion.com/wp-content/uploads/2017/11/D3.style-versus-fashion-and-wellbeing.pdf> (Accessed 12 July 2019).
- Haraway, D.J. (2016). *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene* (1st ed.). Durham, NC: Duke University Press Books.
- Harrabin, R. (2019). 'Climate change: Big lifestyle changes needed to cut emissions', *BBC Online* 29/08/2019 [online] URL: <https://www.bbc.co.uk/news/science-environment-49499521> (Accessed 29 August 2019).
- Heron, J. and Reason, P. (2001). 'The Practice of Co-operative Inquiry: Research with rather than on people' in Reason, P & Bradbury, H (eds). *Handbook of Action Research: Participative Inquiry and Practice*. Sage Publications: London.
- Holmgren, D. (2002). *Permaculture: Principles & pathways beyond sustainability*. Hampshire, UK: Permanent Publications.
- IPCC (2018). *Global warming of 1.5C*, Switzerland: IPCC.
- Jones, H., and Lundebye, A., (2012). 'Metadesign: A Dynamic Framework for Seeding Socially Responsive Design'. *Out of Control, the 8th International Conference on Design and Emotion*. Central Saint Martins School of Art and Design, UK. 11–14 September 2012
- Kallis, G. (2017). 'Radical dematerialization and degrowth', Special Issue on Material demand reduction, *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 375 (2095), <https://doi.org/10.1098/rsta.2016.0383>
- Kant, R. (2012). 'Textile dyeing industry an environmental hazard'. *Natural science*, 4(1), 22–26, [online] URL: <http://dx.doi.org/10.4236/ns.2012.41004> (Accessed 5 July 2019).
- Kondo, M. (2017). *The Life-Changing Magic of Tidying Up: a magical story*. New York: Ten Speed Press.

- Kuhn, T. (1962). *The Structure of Scientific Revolution*. Chicago: University of Chicago Press, Chicago.
- Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable reconciliation in divided societies*. Washington: United States Institute of Peace.
- Lehmann, M., Arici, G., Boger, S., Martinez-Pardo, C., Krueger, F., Schneider, M., Carrière-Pradal, B., Schou, D. (2019). *Pulse of the Fashion Industry 2019 Update*. Global Fashion Agenda, The Boston Consulting Group, Sustainable Apparel Coalition. [online] URL: https://csr.dk/sites/default/files/Pulse_of_the_Fashion_Industry_2019_Update.pdf (Accessed 12 July 2019).
- Ellen MacArthur Foundation. (2017). *A New Textiles Economy: Redesigning fashion's future*. [online] URL: www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/A-New-Textiles-Economy-Full-Report-Updated_1-12-17.pdf (Accessed 5 July 2019).
- Machold, S., Ahmed, P. K. and Farquhar, S. S. (2008). 'Corporate Governance and Ethics: A Feminist Perspective', *Journal of Business Ethics*, 81:665–678, DOI 10.1007/s10551-007-9539-5.
- Macy, J. and Johnstone, C. (2012). *Active Hope: How to Face the Mess We're In Without Going Crazy*. Novato, C.A.: New World Library.
- Maturana, H. and Varela, F. J. (1987). *The Tree of Knowledge: The biological roots of human understanding*. Boston: New Science Library.
- Meadows, D.H. (1997). *Leverage Points: Places to Intervene in a System*. [online] URL: www.sustainabilityinstitute.org/pubs/Leverage_Points.pdf (Accessed 5 July 2019).
- Mistra Future Fashion. (2019). 'Research for systemic change in fashion via closed loops and changed mindsets'. *Mistra Future Fashion* [online] URL: <http://mistrafuturefashion.com>. (Accessed 15 July 2019).
- Mollison, B. (1988). *Permaculture: A designer's manual*. Tasmania, Australia: Tagari Publications.
- Offer, A. (2006). *The Challenge of Affluence*, Oxford: Oxford University Press.
- Ostrom, E. (1999). "Coping with the tragedies of the commons." *Annual Review of Political Science*, 2:493–535.
- Pepper, D. (1996). *Modern Environmentalism*, London: Routledge.
- Pisano, U. (2012). 'Resilience and Sustainable Development: Theory of Resilience, Systems Thinking and Adaptive Governancé'. *ESDN Quarterly Report N26*. Vienna: European Sustainable Development Network. September 2012. [Online] URL: www.sd-network.eu/quarterly%20reports/report%20files/pdf/2012-September-Resilience_and_Sustainable_Development.pdf (Accessed 4 June 2014)
- Plumwood, V. (2013), 'Nature in the Active Voice' in G. Harvey (Ed), *The Handbook of Contemporary Animism*, Durham: Acumen Publishing Ltd., 441–53.
- Puig de la Bellacasa, M. (2017). *Matters of Care: Speculative Ethics in More than Human Worlds* (3rd ed.). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Rockström, J. et.al. (2009). 'Planetary Boundaries: exploring the safe operating space for humanity'. *Ecology and Society* 14(2): 32. [online] URL: <http://www.ecologyandsociety.org/vol14/iss2/art32/> (Accessed 15 July 2019).
- Rosenberg, M. (2015). *Nonviolent Communication – A Language of Life*. Encinitas: CA: Puddledancer Press.

- Sardar, Z. Ed. (1999). *Rescuing All Our Futures*, Twickenham: Adamantine Press.
- Smithers, R. (2019), 'Fast fashion: Britons to buy 50m "throwaway outfits" this summer', *The Guardian*, 11 July 2019 [Online] URL: <https://www.theguardian.com/fashion/2019/jul/11/fast-fashion-britons-to-buy-50m-throwaway-outfits-this-summer>
- Siegle, L. (2011). *To Die For: Is Fashion Wearing Out the World?* London: Fourth Estate.
- Sinclair, R. (2015). 'Dorcas legacies, Dorcas futures: Textile legacies and the formation of identities in "habitus" spaces.' *Craft Research*, Volume 6, Number 2, 1 September 2015, 209–222 (14).
- Tham, M. (2010). 'Languaging fashion and sustainability : towards synergistic modes of thinking, wording, visualising and doing fashion and sustainability'. *Nordic Textile Journal*. 3. 14–23.
- Tham, M. (2014). 'Off-centre – a call for humble lessons for design. How can metadesign perspectives support education for design for sustainability?', *Proceedings of Cumulus Johannesburg, Design with the Other 90%*, 329–335. [Online] URL: www.cumulusjohannesburg.co.za/files/9014/1810/6622/CumulusJoburgProceedings_Sep14.pdf
- Tham, M. (2015). 'The futures of futures studies in fashion' in K. Fletcher and M. Tham (eds), *Routledge Handbook of Sustainability and Fashion*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Tham, M. (2019). Equality in V. Tassinari and E. Staszowski (eds.) *Designing in Dark Times*. New York: Bloomsbury.
- Tronto, J. C. (1993). *Moral boundaries: a political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.
- Tuhiwai Smith, L. (1999). *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous People*, London/New York: Zed Books.
- UN (Undated). 'Goal 12: Ensure sustainable consumption and production patterns'. *United Nations* [online] URL: www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production/ (Accessed 12 July 2019).
- Vinthen, R. and Zavalía, L. (2014). *Normkreativ*. Stockholm: Premiss.
- Walker, B and Salt, D. (2006). *Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World*. London: Island Press.
- Weizsäcker, von E., Lovins, A. B. and Lovins, L. H. (1997). *Factor four: doubling wealth – halving resource use*, London: Earthscan.
- Wilson, E. (2003) *Adorned in Dreams: Fashion and Modernity*. London, New York: I.B. Tauris.
- Wood, J. (2004). 'Clocks with Awareness; Enhancing the Quality of Time', Vol. 16, 2004, *International Journal of Computing Anticipatory Systems*, ed. Daniel M. Dubois, Centre for Hyperincursion and Anticipation in Ordered Systems Publications, Liege, Belgium (Proceedings of the Computing Anticipatory Systems Conference, Liège, 11–16 August 2003, 315–325.)
- Wood, J. (2010). 'Co-designing Team Synergies within Metadesign', paper given at the "Young Creators for a Better City and a Better Life" conference, Shanghai, CUMULUS conference, 8 September 2010.
- WRAP. (2017). *Valuing Our Clothes: the cost of UK fashion*. [Online] URL: www.wrap.org.uk/sites/files/wrap/valuing-our-clothes-the-cost-of-uk-fashion_WRAP.pdf (Accessed 12 July 2019).

Om författarna

KATE FLETCHER (PhD) är professor vid Centre for Sustainable Fashion på University of the Arts i London, England. Hon är den mest citerade forskaren inom mode och hållbarhet och hennes arbete, bland annat om posttillväxtmode och modelokalism, både definierar och utmanar fältet. Hon har skrivit och/eller stått som redaktör för åtta böcker översatta till sju språk. Hennes senaste arbete handlar om design, natur och kläder.

MATHILDA THAM (PhD) är professor i design på Linnéuniversitetet och affilierad till Goldsmiths, University of London. Hon har suttit i styrelsen för Mistra, den svenska stiftelsen för strategisk miljöforskning, och för forskningsprogrammet Mistra Future Fashion. Hennes visionära arbete om forskning som aktivism, transdisciplinärt samskapande och modets framtidsskapande funktion har publicerats internationellt. Hennes senaste arbete handlar om de många sätten att veta och lära för ett liv inom jordens begränsningar.

Författarna är medgrundare till Union of Concerned Researchers in Fashion.

